

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

KILENCVENHATODIK ÉVFOLYAM
2025

Budapest, 2026

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

Archival Publications Revue
des Archives

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Közleményei

Journal of the National Archives of Hungary
Revue des Archives Nationales de Hongrie

Kilencvenhatodik évfolyam

Főszerkesztő
Szabó Csaba

Szerkesztőség
Fiziker Róbert (felelős szerkesztő),
Hegedűs István, Kulcsár Krisztina, Miklós Dániel

Szerkesztőbizottság
Csetz Balázs, Mikó Zsuzsanna,
Németh László Sándor, Rácz György, Reisz T. Csaba

Székhely (postacím):
1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.
(1250 Budapest, Pf. 3.)
<https://leveltarikozlemenyek.mnl.gov.hu/index.php/lk>
mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_kozlemenyek
Email: leveltari.kozlemenyek@mnl.gov.hu

A borítóképhez felhasznált fotó:
A budapesti Tudományos Akadémia homlokzati rajza (1861) – részlet
Forrás: HU-MNL-OL-T 15-14.

HU ISSN 0024–1512
DOI: 10.71065/LK.2025
A kiadásért felel a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója
A borítót tervezte: Nagy Attila
Műszaki szerkesztő: Máté István
Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
Megjelent 21,5 (B/5) ív terjedelemben

TARTALOM

A Magyar Tudomány Éve

Szabó Csaba: Levéltári utópia	9
Kazareczky Noémi: A Drágffy család margójára – gazdálkodás, innováció, tudomány	25
Kelemen Dávid: Falukutató mozgalom, monográfiák és szociográfiák az 1930-as és '40-es évek Sopron vármegyéjében	53
Bakó Zsigmond: A Magyar Nemzeti Levéltár 2025. évi berlini tanulmányútja	75

Levéltártan

Lise Jaillant: Hogyan tehetjük a born-digital és a digitizált levéltári dokumentumokhoz való hozzáférést könnyebbé? Az akadályozó tényezők azonosítása és a megoldások (fordította: Törke Gábor)	119
Reinold Schmücker: Eredetiben megőrzés vagy digitalizálás? (fordította: Szabó Attila András)	145
Izsák Gergely – Závoczki Adrienn: Egy levéltári segédlet új útjai	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. A Sacra Poenitentiaria Apostolica levéltárának rövid bemutatása (fordította: Rácz György)	161

Műhely

Tóth Árpád: Három londoni vonatkozású evangélikus polgári végrendelet Pozsonyból	177
Deák Ádám: Az 1847. évi vármegyei anyautasítások összehasonlító elemzése	215
Csik Tamás: Etetés és itatás a csongrádi és a dési választásokon 1901-ben. „Fertőzött” szavazatok és politikai közösségépítés	259
Lenkey Tibor: A másik Iványi. Ifj. dr. Iványi-Grünwald Béla	291

Irodalom

Ordasi Ágnes: „Na ja, a Birodalmat érteni kell!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Fiziker Róbert: Egy polgár életútja (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Reisz T. Csaba: Teljessé vált Budapest várostörténeti atlasza (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternováczy Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Bessenyei Vanda: A diplomácia sűrűjében (Miklós Dániel: Csehszlovák –magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In memoriam	335
Angol nyelvű összefoglalók	337

TABLE OF CONTENTS

The Year of Hungarian Science

Csaba Szabó: Archival Utopia	9
Noémi Kazareczky: Farming, Innovation, Science – Notes on the Drágffy Family	25
Dávid Kelemen: Village Research Movement, Monographs, and Sociographies in Sopron County in the 1930s and 1940s	53
Zsigmond Bakó: A Study Trip to Berlin by the National Archives of Hungary, 2025	75

Archival Studies

Lise Jaillant: How Can We Make It Easier to Access Born-Digital and Digitized Archival Documents? Identifying Obstacles and Solutions (Translated by: Gábor Türke)	119
Reinold Schmücker: Preservation in Its Original Form or Digitization? (Translated by: Attila András Szabó)	145
Gergely Izsák – Adrienn Závoczki: New Approaches to an Archival Finding Aid	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. Discovering the Archives of the Apostolic Penitentiary (Translated by: György Rácz)	161

Workshop

Árpád Tóth: Three Lutheran Civil Wills From Pressburg Relating to London	177
Ádám Deák: Comparative Analysis of the County Instructions of 1847	215
Tamás Csik: “Feeding and Watering” During the Elections in Dés and Csongrád in 1901. “Infected” Votes and Political Community Building	259
Tibor Lenkey: The Other Iványi. Dr. Béla Iványi-Grünwald jr.	291

Book Reviews

Ágnes Ordasi: „Well, You Have to Understand the Empire!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Róbert Fiziker: The Life of a Citizen (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Csaba Reisz T.: Budapest’s Historical Atlas Comes to Completion (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternovác Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostarténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.]	319

Vanda Bessenyei: In the Thicket of Diplomacy (Miklós Dániel: Csehszlovák– magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In Memoriam	335
Abstracts of the Papers	337

AZ 1847. ÉVI VÁRMEGYEI ANYAUTASÍTÁSOK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE¹

<https://doi.org/10.71065/LK.2025.10>

Levéltári Közlemények 96 (2025) 215–257.

Bevezetés

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy a Magyar Királyság 49 vármegyéjének (a kapcsolt részek és Erdély nélkül) 1847. évi anyautasítását összehasonlítsam és elemezzem. Forrásként a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a kancelláriai iratok² között található követutasításokat, valamint Takáts Sándor irathagyatékát,³ illetve a korabeli sajtót⁴ használtam fel. Mindenekelőtt azonban szólni kell néhány szót magukról az utasításokról.

A követutasítások⁵ alapjaiban határozták meg a rendi országgyűlések működését. Miután a király szétküldte a törvényhatóságoknak az országgyűlési meghívólevelet, azok kisebb bizottságokban kidolgozták az anyautasítást. A vármegyék törekedtek minden fontosnak vélt kérdésben utasítást adni a követeknek, mivel a küldöttek nem dönthettek önállóan. Ha azok mégis eltértek az utasításoktól, akár vissza is hívhatták őket, és mást küldhettek helyettük. A követeknek általában esküt kellett tenniük, hogy az utasításokat pontosan betartják, és a megye akaratát hűen képviselik. Ahogy haladtak az országgyűlési tárgyalások, újabb ügyek is felmerülhettek, ekkor a követeknek pótutasítást kellett kérniük, és megvárniuk annak megérkezését. Általában heti-kétheti rendszerességgel kellett jelenteniük a küldőiknek, ha fontos ügy felmerült, akkor sűrűbben is. A pótutasításokat rendszerint ugyanaz a bizottság dolgozta ki, amely az anyautasítást megfogalmazta, de külön

¹ A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-23-4-SZTE-88 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² HU-MNL-OL-A 96 (12. d.) [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kancelláriai Levéltár. Acta diaetalia II. (1790–1848)] A különböző vármegyei követutasításoknál a kezdőszámot adtam meg.

³ HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.) [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Regnicolaris levéltár, Takáts Sándor hagyatéka].

⁴ *Budapesti Híradó; Jelenkor; Nemzeti Ujság; Pesti Hírlap.*

⁵ Sági Vilmos: Az országgyűlési követek helyzetének főbb kérdései a reformkori átalakuláskor. *Jogtudományi Közlöny*, 1963. 4:213–220.

bizottságokat is felállíthattak. Palugyay Imre 1844-ben negatívan nyilatkozott a követutasításokról, mivel a megyék bármikor módosíthatták azokat: „ez *ingadozóság*, egyike nemzetünk gyarlóságának, mellyen csak kifejtett nemzetiség s czélszerű választó törvény segíthetnek”.⁶ Lassan általánosan elfogadottá vált a reformmozgalmon belül, hogy a majdani reformok során a követutasításokat el kell törölni, ezt vallották a Konzervatív Párt támogatói is.

A követutasításokkal kapcsolatban jelenleg kevés átfogó forráskiadással rendelkezünk, mindössze Borsod, Somogy, Zala és részben Somogy, Zemplén vármegye, valamint Debrecen szabad királyi város utasításairól készült feldolgozás.⁷ A forráskiadások mellett néhány vármegyével kapcsolatban születtek tanulmányok, újságcikkek, amelyek csak részleteket, összefoglalókat nyújtanak az utasításokról. Egyes kiadványok önállóan mutatják be a vármegye országgyűlési szerepét és a követutasításokat, míg más utasítások csak összefoglalóan jelentek meg egy-egy megyetörténeti monográfiában. Ezek felsorolása azonban szétfeszítené a tanulmány kereteit. Varga János elkezdte az 1847. évi vármegyei követutasítások összehasonlítását, amit a jegyzetei is jól mutatnak, de azután a feldolgozás nem született meg.⁸

A következőkben néhány fontosabb ügyet elemezve hasonlítom össze a vármegye 1847. évi anyautasításait.

Megemlékezés József nádorról és István főherceg nádorrá választása

József nádor Habsburg főherceg több mint ötvenévnnyi hivatali idő (1795–1847) után, 1847. január 13-án elhunyt, így megüresedett a nádori tisztség. A Helytartótanács már 1847. január 16-án az ország helytartójává nevezte ki József nádor fiát, István főherceget.⁹ A megyéket mélyen megérintette a nádor halála, mivel sokat köszönhettek neki az ország fejlődése szempontjából. A megyék kivétel nélkül felvették az utasítások közé, hogy József nádor érdemeiről külön törvénycikkben emlékezzenek meg. Egyes megyék azt is felvetették, hogy intézeteket, emlékoszlopot állítsanak a nádor tiszteletére. Baranya, Heves, Komárom, Krassó, Sáros,

⁶ ifj. Palugyay Imre: *Megye-rendszer hajdan és most. Törvény-történet-oklevelek- s egyéb rokon kút-fők után.* Pest, 1844, I. 147–148.

⁷ Kerekes György: *Zemplén megye követi utasításai 1825-től 1848-ig, különösen a közgazdasági ügyekben.* Sátoralja-újhely, 1898.; Melhárd Gyula: *Somogyvármegye a rendi országgyűléseken I. 1661–1812,* Veszprém, 1906; Záhony Béla: *Borsod megye országgyűlési utasításai a reformkorban.* Miskolc, 1929; Bodnár Imre: *Zemplén vármegye követi utasításai a reformkorban (1825–1848).* (Bölcsészeti doktori értekezés). Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem, Debrecen, 1940; Gazdag István: *Debreceni várospolitikai 1825–1848. Országgyűlési utasítások, tudósítások.* Debrecen, 1989; Seresné Szegőfi Anna: *Borsod vármegye képvisellete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések.* Miskolc, 1987; Molnár András: „Tekintetes karok és rendek!” *Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848.* Zalaegerszeg, 2003.

⁸ HU-MNL-OL-P 2254 (22. d.) [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Varga János iratai].

⁹ Gergely András: *Áruló vagy áldozat? István, az utolsó magyar nádor rejtélye.* Budapest, 1989, 31.

Torontál és Ugocsa utasításba adta, hogy Pesten József nádor néven állítsanak fel ipartanodát egy ösztönművészeti intézettel egybekötve. Csanád és Szatmár megye ehhez kapcsolódóan azt foglalta utasításba, hogy ezt az intézetet alakítsák műegyetemmé.¹⁰ Bihar, Hont, Torna, Ung, Zala és Zemplén megye szintén felvetette, hogy egy országos közhasznú intézetet nevezzenek el a nádorról.¹¹ Liptó megye egy emlékoszlopot kívánt a nádor emlékére állítani.¹²

A vármegyék egyetértettek abban is, hogy József nádor fiát, István főherceget válasszák nádorra. Abaúj, Arad, Árva, Baranya, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Máramaros, Nógrád, Szabolcs, Szerém, Temes, Turóc és Verőce kimondta,¹³ hogy az uralkodó jelöltjeinek nevét tartalmazó boríték felbontása nélkül válassza meg az országgyűlés István főherceget nádorra. A nádorválasztás kapcsán a megyék figyelembe kívánták venni a koronázás előtti 1608:3., az 1622:3., az 1791:5., és az 1796:1. törvényt.

Az adminisztrátori rendszert érintő sérelmek

Az 1843/44. évi országgyűlés berekesztése után a kormányzat az adminisztrátori rendszer¹⁴ kiterjesztésébe fogott, ezzel akarta erősíteni a befolyását a vármegyékben. Czinege Szilvia rámutat arra, hogy a szakirodalomban az adminisztrátori rendszer kifejezés terjedt el, de a korban inkább „neue Maßregel”-ként, azaz „új rendszabályok”-ként, néhány esetben „administratorische Maßregel”-ként hivatkoztak arra. Az ellenzék az ausztriai tartományi fizetett állami tisztviselők analógiájára építve leginkább „Kreishauptmann-System”-nek nevezte.¹⁵ (Ezt a megállapítást azonban pontosítani kell, hiszen például Szabolcs vármegye 1847. évi utasítása tartalmazza az adminisztrátori rendszer megnevezést.¹⁶) A vármegyék nagy része

¹⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912., 948., 1001., 1034., 1095., 1109., 1154., 1188., 1230. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1821., 1830., 1832., 1842. sz., 17. fasc. 1868., 1964. sz., 18. fasc. 1985. sz.).

¹¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 863., 873., 930., 986., 994., 1161., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1824., 1828., 1841. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 2003, 233.

¹² HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1982. sz.).

¹³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 794., 930., 948., 978., 996., 1034., 1129., 1167., 1175., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1821., 1824., 1826., 1833., 1838., 1844. sz., 17. fasc. 1868., 1869. sz.); *Budapesti Híradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.; *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.

¹⁴ Barta István (s. a. r.): *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847–48.* XI. kötet. Budapest, 1951, 12–13., 18–21., 35–36., 39–53.; Csizmadia Andor: Az adminisztrátori rendszer Magyarországon és a Fejér megyei adminisztrátorság. In: *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 8. Szerk. Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1977, 233–274.

¹⁵ Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré.* (PhD értekezés). Debreceni Egyetem, Debrecen, 2013, 85.

¹⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 978. sz.).

ekkor reformpárti volt, a bécsi udvar ezért hozzálátott a főispánok leváltásához, illetve helyettesítéséhez. Az adminisztrátorok legfontosabb feladata az volt, hogy a vármegyékben tartózkodjanak, felügyelniük kellett az adóbehajtást és a megyei pénztárat, illetve a megyei közgyűlési üléseket vezetni. Emellett fontos feladatuk volt az is, hogy az 1847-ben összeülő országgyűlésre a kormánzatnak megfelelő követeket válasszanak és utasításokat dolgozzanak ki. Czinege felhívja a figyelmet arra, hogy az adminisztrátori rendszer nem érintett a vármegyéket érintő strukturális kérdéseket, a fő feladat az volt, hogy lojális és hatékony személyeket nevezzenek ki, akiknek megfelelő fizetést adnak.¹⁷

A tervezet kidolgozásával gróf Apponyi György alkancellárt (később kancellárt) bízták meg, néhány hónap alatt 21 új adminisztrátort és jó néhány új főispánt nevezett ki az uralkodó. A kormánzat ezen tervezete sikerrel járt, mivel sok helyen többségbe kerültek a kormánzatot támogató erők az ellenzéki politikusokkal szemben. Törvénytelen eszközöktől sem riadtak vissza a közigazgatásban és a tisztújítások alkalmával, gyakran alkalmazták a lefizetés módszerét. Olyan eset is előfordult, amikor a szavazók névjegyzékét manipulálták.¹⁸ A hazai és a német történetírás is kifejti, hogy az adminisztrátori rendszer kiterjesztésével a konzervatív erők ugyan megerősödtek, de az nem vezetett áttörő sikerhez. A kormánzat célja az volt, hogy az adminisztrátorok engedelmes eszközként lépjenek fel, és a megyéket is engedelmességre kötelezzék. Az ausztriai örökös tartományok felülről szervezett politikai szerkezetéhez kívánták közelíteni a megyerendszert.¹⁹

Az adminisztrátori rendszer ellen 23 vármegye foglalt állást az 1847. évi anyautasításokban, hét megye nem látott sérelmet abban, 19 megye nem adott egyértelmű utasítást.²⁰ Nyitra és Pest megfogalmazta, hogy az előző országgyűlésen nem orvosolták a sérelmeket, sőt azóta újak keletkeztek, idegenszerű kormányrendszert

¹⁷ Czinege: i. m. 86.

¹⁸ Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. Budapest, 1886, III. 57–61.; Ballagi Géza: *A nemzeti államalkotás kora 1815–1847*. Budapest, 1897, 623–638.; Miskolczy Gyula: *A kamarilla a reformkorszakban*. Budapest, [1938], 118–121.; Csorba László – Velkey Ferenc: *Reform és forradalom (1790–1849)*. Debrecen, 1998, 166.; Czinege: i. m. 78–96.

¹⁹ Heinrich Ritter von Srbik: *Metternich, der Staatsmann und der Mensch*. München, 1925, II. 199–211; Andics Erzsébet: *Metternich és Magyarország*. Budapest, 1975, 217–222.; Dénes Iván Zoltán: *Liberális kihívásra adott konzervatív válasz*. Budapest, 2008, 121–124.; Wolfram Siemann: *Metternich. Strategist and visionary*. (Translated by Daniel Steuer), London, 2019.; Franz Leander Fillafer: *Aufklärung habsburgisch: Staatsbildung, Wissenskultur und Geschichtspolitik in Zentral-europa 1750–1850*. Göttingen, 2020, 315–333.

²⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.) [Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, Győr vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Országgyűlési iratok]; *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714. Abaúj, Arad, Bács, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Ung, Vas, Zala, Zemplén és Zólyom vármegye követelte az adminisztrátori rendszer iránti sérelmek orvoslását.

vezettek be több megyében, amivel megsértették az alkotmányt. Szabolcs megye szintén kifejtette, hogy a követek kérjék számon a kormányzaton az utóbbi országgyűlés óta eltelt kormányzati intézkedéseket, az adminisztrátori rendszer elleni panaszokat külön említsék meg. Zala is sérelmezte, hogy ezt a hivatalt a törvények nem ismerik el, az ellen már az 1825/27. évi országgyűlésen is felszólaltak.²¹

Árva, Baranya, Pozsega, Sáros, Szepes, Szerém vármegye nem látott sérelmet az adminisztrátori rendszerben. Baranya úgy vélekedett, hogy a főispáni helyettesek kinevezése nem törvényellenes, hanem az 1723:56. törvény feléléstése csupán. Pozsega állt ki a leghatározottabban az adminisztrátori rendszer mellett, kifejtette, hogy az uralkodó már régtől fogva nevez ki adminisztrátorokat. Pozsega élén is több adminisztrátor volt már anélkül, hogy a megyei rendek ezt sérelmezték volna. Azért neveztetett ki az uralkodó most nagyobb számban adminisztrátorokat, mert a főispánok más hivatalt is viselnek, így nem tudják ellátni megfelelően a megye irányítását, de nem lehet megfosztani őket főispáni hivataluktól. Pozsega kijelentette, hogy az adminisztrátorok kinevezéséből és az új rendszerből eredő sérelmi feliratokat ellenezni fogják. Azt is hozzátették, hogy a főispánoknak és az adminisztrátoroknak joguk van a megyei törvényszéken elnökölni. Szepes kötelezte volna a főispánokat és a helyetteseket, hogy a megyéjükben tartózkodjanak, a közgyűléseken és a törvényszékeken elnöki feladatokat lássanak el. Kiemelték, hogy az uralkodó csak az 1723:56. törvénynek kíván érvényt szerezni, a főispánokat és a helyetteseket a feladatuk teljesítésére akarja szorítani.²²

Az adminisztrátori rendszer kapcsán nagy visszhangot keltett a megyékben a gróf Erdődy családnak a Varasd megyei örökös főispáni hivatalból történt felmentése. Az 1845. április 4-én kelt királyi levélben V. Ferdinánd felmentette Erdődy Jánost hivatali összeférhetetlenségre hivatkozva, mivel helytartósági tanácsos is volt. Erdődy lemondott erről a hivataláról, ennek ellenére az uralkodó nem helyezte vissza főispáni hivatalába. Helyette Lentulay Imre főispáni helytartót nevezte ki, akit 1845. július 1-én iktattak be.²³ 19 megye utasításba adta, hogy az országgyűlésen orvosolják az Erdődy család sérelmét, öt megye nem pártolta, 25 megye nem foglalmazott meg javaslatot.²⁴ Érdekességgé kiemelendő, hogy Csanád, Csongrád, Ugocsa és Ung vármegye nem foglalt egyértelműen állást az adminiszt-

²¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 835., 978., 986., 994., 1217., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1824., 1833., 1849. sz., 18. fasc. 1984. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 233, 228.; Seresné: i. m. 352.

²² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948., 1167., 1230. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1835., 1838. sz., 18. fasc. 1985., 2007. sz.).

²³ HU-MNL-CSCSVL-ML-IV.3.b. (234. d., 2788/1847.) [Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltár, Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai].

²⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc): Arad, Bács, Békés, Csanád, Csongrád, Heves, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Ugocsa, Ung, Vas, Zala és Zemplén vármegye követelte az Erdődy család sérelmének az orvoslását. Árva, Baranya, Krassó, Sáros, Szerém vármegye nem látott sérelmet ebben az ügyben.

rátori rendszer ellen, de az Erdődy család sérelmének az orvoslását támogatták.²⁵ Más örökös főispán esetében nem merült fel hasonló sérelem.

Közteherviselés

A közteherviselés ügye már az előző országgyűlésen is éles vitákat váltott ki. A nemesség megadóztatásának terve akkor nem volt sikeres, mivel csak 16–19 megye vette be azt az utasításai közé.²⁶

Az utolsó rendi országgyűlésre készülődve a vármegyékben ismét az egyik legfontosabb kérdés a közteherviselés ügye volt. Három fő kérdés köré csoportosult az adózás körüli vita: a hadiadó, a háziadó terheinek közös viselése és az országos pénztár felállítása. A háziadó elvállalását 29 megye támogatta, 18 ellenezte. Torontál és Turóc nem adott utasítást. A hadiadó elvállalását csak 15 megye támogatta, 33 megye nem pártolta, Torontál nem adott utasítást. Az országos pénztár felállítását 41 megye támogatta, csak Abaúj, Fejér, Győr, Liptó, Máramaros, Torna, Turóc ellenezte, Torontál pedig nem adott utasítást.²⁷ Az Ellenzéki Pártnak a prog-

²⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794., 873., 1034., 1154. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1826. sz.).

²⁶ Horváth: i. m. II. 380–381.; Hőke Lajos: Az 1843–44-iki országgyűlés. *Hazánk. Történelmi Közöny*, 1886. 5. k., 5:321–336.; Ballagi: i. m. 587.; Szekfű Gyula – Hóman Bálint: *Magyar történet*. Budapest, 1936, V. 328.; Varga János: Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843). In: *Somogy megye múltjából* – Levéltári évkönyv 11–12. Kaposvár, 1980–1981, I. 215.; Fenyő István: *A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*. Budapest, 1997, 229.; Kosáry Domokos: *Kossuth Lajos a reformkorban*. 2. kiadás. Budapest, 2002, 300.; Molnár András: *Viam meam persequor – Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökséig*. Budapest, 2007, 179.; Beöthy Ákos: *A magyar államiság fejlődése, küzdelmei*. Máriabesenyő, 2011, 120. Hőke Lajos szerint 16 vármegye, Molnár András és Varga János szerint 17 vármegye támogatta a háziadó nemesség általi vállalását. Ballagi Géza 18 vármegyét említ, míg Beöthy Ákos, Fenyő István, Horváth Mihály, Kosáry Domokos és Szekfű Gyula 19 vármegye támogató álláspontjáról tud, ám egyikük sem nevezi meg ezeket a megyéket.

²⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.) [Magyar Nemzeti Levéltár Békés Vármegyei Levéltár, Békés vármegye nemesi közgyűlésének iratai]; HU-MNL-FVL-IV.3.b. [Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Vármegyei Levéltár, Fejér vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Országgyűlési iratok (Diaetalia) (1825–1848)]; HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f. [Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára, Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Országgyűlési iratok (Diaetalia) (1708–1848)]; Seresné: i. m. 341–343.; *Buda-pesti Híradó*, 1847. december 2. 706. sz. 380.; *Nemzeti Ujság*, 1847. december 9. 605. sz. 792. A háziadó vállalása mellett szavazott 29 vármegye: Arad, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Temes, Trencsén, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom vármegye, a Buccari, a Fiumei Kerület, a káptalani követek, a Hajdú Kerület, a Jászkun Kerület és a Túrmezei Kerület. A háziadó vállalása ellen szavazott 19 vármegye: Abaúj, Árva, Bács, Bereg, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Liptó, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Tolna, Torna, Ugocsa vármegye és Horvátország. Turóc és Torontál vármegye nem szavazott.

ramjában szerepelt a közteherviselés ügye. Ugyan a Konzervatív Párt is megfogalmazta a közteherviselés elvét, de csak nagyon homályosan, az ország közszükségleteinek a fedezése címén.²⁸

Azok a megyék, amelyek elvállalták a hadiadó és háziadó fizetését is (például Bars, Békés, Bihar, Borsod, Komárom, Nógrád, Pozsony és Somogy), azt hangoztatták, igazságtalan, hogy az adózó nép egyedül viseli a terheket. Aki a haza javait élvezi és az alkotmány pajzsa alatt jogokat gyakorol, az aránylagosan vegyen részt a közterhek fizetésében is. A társadalmi érdekeket úgy lehet egybeolvasztani, ha a terheket egyenlően osztják el.²⁹ Az adózás elutasítása kapcsán Baranya és Sopron úgy vélekedett, hogy a nemességnek továbbra is kötelező felkelni a haza védelme érdekében, így ők a vérükkel „adóznak”. Bereg, Liptó és Turóc hivatkozott a nemesi jogok fenntartására, különösen az 1741:8. törvény és a Hármaskönyv I. rész 9. címének³⁰ épségben tartására, amely a nemesi kiváltságokat erősítette meg.³¹

A megyék az országos pénztár felállításából kívánták finanszírozni az ország fejlesztéseit és közszükségleteit, mint például a közlekedést és kereskedést, vasutak, kőutak építését, csatornák készítését, folyók szabályozását, a flumei kikötő építését, a népnevelés-oktatás fejlesztését, amelyre két-három-négymillió forint közötti összeget ajánlottak meg. Kimondták azt is, hogy az országos pénztár működése szigorú számadási kötelezettség mellett folyjon. Az egyenes adón kívül indirekt adókat is be kívántak vezetni az országos pénztár javára, ezzel kapcsolatban Arad, Győr, Komárom, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szepes, Trencsén, Ugocsa és Zemplén fogalmazott meg javaslatokat. Indirekt adóként kívánták beszedni a só felemelt árát; mérsékelt lajstromozási díjat minden akár nemesi, akár nem nemesi birtokváltozás után; bejegyzési díjat minden szerződés és kölcsön esetén; fizessenek díjat címek, rendek megtiszteltetések, szabadalmak, javadalmak, királyi adományok osztásánál; a betöltetlen egyházi javakat (széküresség) fordítsák az ország javára; a királyi harmincadon felül igen mérsékelt díjat vessenek ki a határszéli

A hadiadó vállalása mellett szavazott 15 vármegye: Arad, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Heves, Máramaros, Nyitra, Pest, Pozsony, Szabolcs, Ung, Zemplén, Zólyom vármegye, Buccari, Fiume, a Hajdú Kerület, a Jászkun Kerület és a Túrmezei Kerület. A hadiadó vállalása ellen szavazott 35 vármegye: Abaúj, Árva, Bács, Baranya, Bereg, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Moson, Nógrád, Pozsega, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Vas, Verőce, Veszprém, Zala vármegye és Horvátország.

²⁸ Bajza József (szerk.): *Ellenőr. Politicai zsebkönyv*. A' Pesti Ellenzéki Kör megbízásából. Németország, 1847, 577–587.; Andics Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. Budapest, 1981, I. 206–216.

²⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 888., 912., 930. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1837. sz., 17. fasc. 1870. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); Seresné: i. m. 341–342.

³⁰ Verbőczy István: *Hármaskönyv*. Pest, 1844, 55–57.

³¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948., 996. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1844. sz., 18. fasc. 1982., 1987. sz.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.

vámoknál; fogyasztási adót vezessenek be; az abszентistákra (külföldön élő hazafiakra) adót vessenek ki; a hadiadó minden forintja után egy garásával kivetendő tolalék filléreket szedjenek be.³²

Kereskedelmi, gazdasági ügyek

A kereskedelmi, gazdasági ügyek kapcsán a vámok szabályozása, a közlekedés fejlesztése, céhek eltörlése és szabályozása, bányatörvény megalkotása, egységes mértékrendszer bevezetése, tűz és egyéb károk elleni intézet felállítása, valamint rétöntözési terv iránt fogalmaztak meg javaslatokat a megyék.

Az 1843/44. évi országgyűlésen az alsótábla úgy látta, hogy sok nemesi birtokos elszegényedésének a belső vámhatár volt az oka. Az elfogadott felirat bizonyította, hogy a fennálló vámrendszer káros az ország gazdasági életére, ezért felvetette védvám kialakítását a hazai ipar támogatására. Kielégítő királyi válasz nem érkezett a javaslatokra.³³ Miután a védvám ügye elbukott az országgyűlésen, 1844. október 6-án megalapították a Védegyletet.³⁴

A Konzervatív Párt egyik vezetője, gróf Dessewffy Emil az 1847-ben részletesen kifejtette a gondolatát a magyar vám és kereskedelmi ügyekben. Úgy vélekedett, hogy a kereskedelemnek a Magyar Királyság és Ausztria között vámmentesnek kell lennie. Emellett biztosítani kell a szabad kereskedelmet más országokkal is mérsékelt vámok mellett. Dessewffy hozzátette, hogy a védvámokkal csak Magyarországnak okoznak károkat.³⁵ A Konzervatív Párt a programjában felvetette, hogy rendezzék az ország vám- és kereskedelmi kérdéseit, illetve dolgozzanak ki egy bányatörvénykönyvet. Ezzel szemben az Ellenzéki Párt a programjában nem fogalmazott meg konkrét javaslatot gazdasági és kereskedelmi kérdésekben.³⁶

Az 1847. évi anyautasítások közül Arad, Árva, Bács, Borsod, Gömör, Heves, Somogy, Szepes, Torna, Turóc, Ugocsa, Ung és Zala a vámok szabályozása kapcsán kifejtette, hogy a kereskedelem előremozdítása tekintetéből a vámrendszert Magyarország és az örökös tartományok között a viszonyosság elve alapján dolgozzák ki az országgyűlésen. Bács hozzátette, hogy az 1791:10. törvényt az ország kormányzati függetlenségéről tartsák épségben. Torontál is támogatta, hogy a harmincad mértékét az országgyűlésen kell megállapítani. Ugocsa azt tette hozzá, hogy

³² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 912., 986., 994., 1154., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830., 1837. sz., 17. fasc. 1869. sz., 18. fasc. 1984., 2007., 2023. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

³³ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-ik esztendei pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltett magyarországi közgyűlésnek írásai.* Pozsony–Pest, 1843–1844, IV. 11–16.

³⁴ Kosáry: i. m. 322–341.

³⁵ Dessewffy Emil: *A magyar vám és kereskedési ügy és annak végeligazítási módja.* Pest, 1847, 3–97.

³⁶ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

ahol az örökös tartományok határai nem jönnek közbe, ott a nyersanyagokat szabadon ki lehessen vinni külföldre. Az örökös tartományokon keresztüli kivitelre nézve szüntessék meg az eddigi tiltó vámokat, és csak mérsékelt jövedelmi vámot vessenek ki. Bereg és Borsod kiemelte, hogy a külfölddel való kereskedelem során Magyarország érdekeit is vegyék figyelembe, emellett a fejlődő hazai gyáripart vámokkal védeni kell. Bihar, Borsod és Komárom szerint az ország elmaradottságának egyik legfőbb akadálya az, hogy az ausztriai örökös tartományok érdekei Magyarország érdekei előtt állnak. Sérelmezték, hogy a törvényhozás befolyása nélkül születtek ezek a vámszabályok. A legfőbb cél az lenne, hogy a Magyar Királyságból szabadon lehessen a külföldi országokba kivinni a termékeket. A vámszabályzatban a törvényhozás nélkül ne tehessenek változtatást.

Torna nézete szerint a külföldre történő kivitelre nézve csupán jövedelmi vámot állapítsanak meg. A behozatali vámot pedig annyira szállítsák le, hogy a külföldi készítmények ne legyenek Magyarországról kirekesztve, a hazai termékek pedig külföldi vevőkre is találjanak. Gömör azt tette hozzá, hogy a nyersanyagok a behozatalra és a kivitelre nézve is vámmentesek legyenek. Sopron, Temes és Szerém úgy vélekedett, hogy a kereskedelem fő akadálya a Magyarország és az örökös tartományok közötti vám, amit meg kell szüntetni és szabad kereskedést kell megvalósítani. Máramaros is kifejtette, hogy a határvámokat szüntessék meg, és a vámviszonyokat kölcsönös kereskedelmi érdekek alapján rendezzék. Bars és Szabolcs támogatta, hogy az előző országgyűlésen kidolgozott kereskedelmi választmány munkáját pártolják.³⁷

Nyitra, Pest és Pozsony részletesen kifejti, hogy a vámok miatt a külföldi országokkal való kereskedelem lehetetlen, a világ ipara kiszorul Magyarországról, és csak az ausztriai iparnak van alárendelve az ország, emiatt a hazai ipar sem tud fejlődni. Akár az itt termesztett, akár máshonnan hozott termények, gyártmányok akadálytalanul kivihetők vagy behozhatók legyenek. A behozatalra és kivitelre legfeljebb igen csekély, a kereskedést nem nehezítő, tisztán jövedelmi vámot vessen ki az országgyűlés, s abban változás csak az országgyűlés jóváhagyásával történhessen. Biztosítsák a nemzetet: nem fog megtörténni, hogy az ausztriai gyárak különböző kedvezményekben részesülnek, és kevesebb terhet viselnek. A Magyarország és Ausztria közti kereskedést illetőleg felállítandó viszonyosság elvével kapcsolatban pedig az alábbi javaslatokat fogalmazták meg: Az élelmiszerekre nézve szabad kereskedelem legyen, és csak a forgalom mennyiségét tartsák számon, arra vessenek ki kölcsönös, igen csekély mértékű vámot. A gyártásra szolgáló nyersanyagok be-

³⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 912., 930., 978., 996., 1001., 1069., 1109., 1129., 1154., 1167., 1175., 1217., 1247., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1824., 1830., 1833., 1837., 1838., 1841., 1842., 1844. sz., 17. fasc. 1869., 1870., 1949., 1964. sz., 18. fasc. 1987., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; Seresné: i. m. 337–338.; Molnár: *Tekintetes karok...* 198–199.

és kivitele kölcsönösen szabad legyen. A Magyarországon gyártott iparcikkeket Ausztriába szabadon ki lehessen vinni.³⁸

A vámügyekben megfigyelhető, hogy a vármegyék többsége az 1844-ben kidolgozott felirati javaslatot pártolta az utasításokban. Fontosnak tartották, hogy a harmincadot és a vámtételeket az országgyűlésen állapítsák meg, emellett biztosítsák a külfölddel történő kereskedést. Pest vármegye például az 1843. és 1847. évi anyautasításában is pártolta a védvámot.³⁹

A hazai ipar elmaradottságának egyik fő okát a céhek fennállásában látták egyes megyék. A céhek eltörlését Arad, Komárom, Krassó, Liptó, Nyitra, Pest, Pozsony, Ugocsa, Ung és Zala adta utasításba. Nyitra, Pest, Pozsony és Ung kifejtette, hogy a céhek az eredeti rendeltetésüktől, vagyis a mesterségek tökéletesítésétől eltértek. Létezésük az ipar fejlődését gátolja.⁴⁰ Baranya csak olyan céheket kívánt eltörlölni, amelyek mindennapi használati cikkeket állítanak elő. Az olyan céheket, amelyek termékeihez nagy szaktudás és hosszú képzési idő kell, nem kívánta eltörlölni, csak módosítani: ha valaki egy bizonyos mesterséget választott, már ez által is kerüljön be abba a céhtársulatba. Aki a tanulmányai végén a remekművet elkészítette, a mesterségét szabadon űzhesse (cégért függeszthessen ki, legényt tarthasson). A céh fenntartása érdekében minimális összeget fizessenek a tagok. A céhek az illető törvényhatóságok felügyelete alatt álljanak. Bács hasonló álláspontot képviselt: Az olyan céheket tűrjék meg, amelyek a mesterségek tökéletesítésére, az egyének oktatására és nevelésre töreksenek.⁴¹ Csongrád, Esztergom, Máramaros, Tolna, Torna nem kívánta eltörlölni a céheket, de szükségesnek tartotta azokat módosítani és a visszaéléseket megszüntetni. Csongrád kifejtette, hogy a céhek állása rendezetlen, ingatag, ami önkényre ad lehetőséget, és a kézműipar felvirágoztatást akadályozza. Máramaros szerint a mesterségek űzésétől senkit se lehessen elzárni. A céhek mint társulatok fennmaradhatnak.

Torna hangsúlyozta, a céhek visszaéléseit (az egyedáruság eszközeivé váltak) meg kell szüntetni, akként szabályozzák őket, hogy az ipar szabad kifejlődésének az eszközei legyenek. Borsod is hasonló álláspontot képviselt, úgy vélekedett, hogy a céhek a „a nemzeti ipar fejlődését gátló egyedárusági társulatokká allassúlván”, azokat vagy töröljék el vagy az előző országgyűlésen kidolgozott javaslat alapján szabályozzák őket, hogy azok a haza ipar fejlődését segítsék.⁴² Szepes és Tolna egyértelműen kiállt a céhek fenntartása mellett. Szepes úgy vélekedett, hogy a ver-

³⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1984. sz.).

³⁹ *Pesti Hírlap*, 1843. április 6., 236. sz. 226.

⁴⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 912., 1095., 1154., 1270. sz., HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830., 1832. sz., 17. fasc. 1869. sz., 18. fasc. 1982., 1984. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 200.

⁴¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948., 1247. sz.; HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1823. sz.).

⁴² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 794., 1217., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1826., 1827., 1833., 1841. sz.); Seresné: i. m. 348.

sengés emeli az ipart és tökéletesíti a kézművességet, ezt a célt a céhrendszer mellett is el lehet érni, de törvény által mondják ki a céhmesterek számának korlátozását. Arra viszont ne kényszerítsenek senkit, hogy a terméket céhmestertől szerezze be, ne létezzen monopólium. Tolna is kifejtette, hogy a céheken kívül lévők szabadon dolgozhassanak, de céhből eredő javakban ne részesülhessenek.⁴³

Az ipar, kereskedelem és gazdaság fejlődésének elősegítése kapcsán Borsod, Csanád, Csongrád, Győr, Liptó, Pozsony, Szabolcs, Szepes, Tolna, Torna, Torontál és Ugocsa utasításba adta, hogy szükséges a mértékrendszert egységesíteni.⁴⁴

A megyék a közlekedés fejlesztésére is nagy figyelmet fordítottak. Az első és talán legfontosabb a fiúmei vasút terve volt, amit szinte egyöntetűen támogattak.⁴⁵ További fontos javaslatokat fogalmaztak meg az utak, csatornák építése, a fiúmei kikötő fejlesztése, a folyók szabályozása kapcsán. Emellett az előző országgyűlésen kidolgozott bányatörvény-javaslat volt az, amit a törvényhatóságok pártoltak. Számos megye az utasításai közé vette azt is, hogy hozzanak létre egy országos tűz- és egyéb károk elleni intézetet, amivel kapcsolatban Ung megye küldött körlevelet.⁴⁶ Korizmics László mérnök (a Magyar Gazdasági Egyesület tagja, később tisztviselője) pedig egy rétöntözési tervet készített, amivel a mezőgazdaságot lehetne fejleszteni.⁴⁷ Ebben az ügyben Bars küldött körlevelet, amit számos megye támogatott.⁴⁸

Az ősiség és a hitbizományok eltörlése, hitelintézet felállítása, telekkönyvezés bevezetése

Az ősiség eltörlésének a kérdése már az előző országgyűléseken is felmerült, mivel a rendek tisztában voltak azzal, hogy az ősiség fennállása akadályozza az ország fejlődését és a hitelhez jutást. Eredmény azonban nem született a korábbi diétai

⁴³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1840. sz., 18. fasc. 2007. sz.).

⁴⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826., 888., 978., 1001., 1034., 1154., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1826., 1840., 1841., 1842. sz., 17. fasc. 1868. sz., 18. fasc. 1982., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Seresné: i. m. 349.

⁴⁵ Kosáry: i. m. 256–257.

⁴⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Bereg, Csanád, Esztergom, Fejér, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szepes, Szerém, Tolna, Torna, Torontál, Ugocsa, Ung, Verőce, Zala és Zemplén vármegye támogatta, hogy hozzanak létre egy országos tűz- és egyéb károk elleni intézetet.

⁴⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): Árva, Baranya, Bars, Békés, Bihar, Csongrád, Győr, Krassó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Szabolcs, Temes, Veszprém és Zemplén vármegye támogatta, hogy készítsenek egy rétöntözési tervet.

⁴⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 777., 794., 888., 912., 930., 978., 986., 994., 1034., 1047., 1095., 1129., 1167., 1175., 1217., 1267. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1823., 1824., 1826., 1830., 1832., 1833., 1835., 1837., 1838., 1848., 1868., 1869. sz., 18. fasc. 1984., 2007. sz.); HU-MNL-FVL-IV.3.b. (1. d.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

tanácskozáson. A Konzervatív Párt nem foglalt állást az ősiség eltörlésének az ügyében, mindössze azt mondták ki, hogy rendezzék a nemesi birtokviszonyokat, a földbirtokosok pedig hitelhez juthassanak. Ezzel szemben az Ellenzéki Párt követelte az ősiség eltörlését a programjában.⁴⁹

Az 1847. évi anyautasításokban az ősiség eltörlése mellett 36 megye állt ki, 10 megye fenn kívánta tartani némi módosítással, három megye pedig nem adott egyértelmű utasítást.⁵⁰ Az ősiséggel kapcsolatban álló hitbizományok eltörlését viszont csak 15 megye pártolta, hét megye módosításokkal fenn akarta tartani, hét megye pedig nem kívánta eltörölni azokat.⁵¹ 36 megye szükségesnek találta egy országos hitelintézet, nemzeti bank felállítását. Ehhez kapcsolódóan 30 megye utasításba adta azt is, hogy vezessék be a telekkönyvezést, így nyomon követve az adósságokat, ezzel biztosítva a hitelezőket.⁵²

Az ősiséget illetően Baranya és Somogy kifejtette, hogy az ősiség a tulajdont örök ingadozásban tartja, a föld értékét leszállítja. A tulajdonosokat a birtokuk bizonytalansága fosztja meg a hitelhez jutástól. Temes azzal egészítette ki ezt, hogy a tagosítás, az örökváltás, a kisajátítás törvényes szabályozásával, a birtokbírhatalás és hivatalviselés jogának nem nemesekre való kiterjesztésével (1844) együtt az ősiség már nem maradhat fenn. Győr azt hangsúlyozta, hogy az ősiséget a nemzetiség veszé-

⁴⁹ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

⁵⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL-IV.3.b.; HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; Seresné: i. m. 339–340.; Molnár: *Tekintetes karok...* 196–197.; Tilcsik György: *Batthyány megyéje a reformkorban és a forradalomban*. Budapest, 2023, 88–89.: Az ősiség eltörlését Arad, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Zala, Zemplén és Zólyom vármegye követelte.

⁵¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Seresné: i. m. 339–340.; Molnár: *Tekintetes karok...* 197.: Arad, Árva, Bars, Bereg, Bihar, Heves, Krassó, Nyitra, Pest, Pozsony, Torontál, Trencsén, Ung, Vas és Zala vármegye mondta ki a hitbizományok eltörlésének szükségességét. Komárom, Liptó, Sopron, Torna, Ugocsa, Veszprém és Zemplén vármegye módosításokkal fenn akarta tartani a hitbizományokat. Békés, Borsod, Esztergom, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes vármegye nem kívánta eltörölni a hitbizományokat.

⁵² HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL-IV.3.b. (1. d.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; Seresné: i. m. 339–340.; Molnár: *Tekintetes karok...* 196–197.; Tilcsik: i. m. 88–89.: Az országos hitelintézet felállítását, nemzeti bank megalapítását Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Ugocsa, Ung, Zala és Zemplén vármegye támogatta.

A telekkönyvezés bevezetését Arad, Árva, Bars, Bereg, Borsod, Csanád, Győr, Heves, Komárom, Liptó, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém, Zala és Zemplén vármegye támogatta.

lyeztetése nélkül töröljék el, azonban ennek lényegét nem részletezték. Arad, Árva, Bars, Bereg, Bihar, Nyitra, Pest, Pozsony, Torontál, Trencsén, Ung és Vas kifejezte, hogy a hitbizományok akadályozzák a hitelhez jutást, ezért töröljék el azokat is.⁵³

Bács, Liptó, Sáros, Tolna és Torna ezzel szemben az ősiséget módosításokkal fenn akarta tartani. Bács úgy vélekedett, hogy olyan törvényt alkossanak, amely a birtokviszonyokat módosítja, de az alkotmányos rendszeren alapuló születési és birtokos nemességnak a megóvására törekedjenek, s az új szabályozás a magánszemélyek hitelét ne károsítsa. Sáros is kifejtette, hogy az ősiséget módosítsák a nemzetiség veszélyeztetése nélkül. Tolna szerint az ősiséget úgy kell módosítani, hogy a birtok tökéletesítését biztosítsák, és a nemzet érdekeit kölcsönösen tartsák szemmel. Ezzel Veszprém is egyetértett, sőt hozzátette, hogy az ősiség általános eltörlésével a családok nyugalma zavarná meg.⁵⁴ A majorátusok kapcsán Esztergom kimondta, hogy a nemzetiség fenntartása érdekében a régi majorátusokat az 1723:50. törvény értelmében hagyják meg. Új majorátusokat viszont csak összpontosított birtokokban hozzanak létre, a földbirtok mennyiségét törvény által határozzák meg.⁵⁵ Sopron és Szepes szerint sok család az ősiségnek köszönheti a fennmaradását. A hitelnek, iparnak minden akadályát meg kell szüntetni, azonban nem tartják tanácsosnak az ősiség teljes eltörlését, hanem a jelenkor kívánalmaihoz alakítsák azt. Szepes a hitbizományok kapcsán azt is megfogalmazta, hogy azok nem károsítják az ipart és az anyagi felvirágzást. A hitbizományi intézményt fenn kell tartani (figyelembe véve az 1687:9. és 1723:50. törvényt), fontos az az arisztokrácia és a nemzetiség fejlődése szempontjából.⁵⁶

A hitelintézet felállítása kapcsán Arad kikötötte, hogy ennek jövedelmeiről felelős számadást készítsenek. Bereg és Krassó a következőket javasolta: A kormány által kezelendő hitelintézet az igazgatón és egy országos választmányon keresztül legyen felelős az országgyűlésnek. Különbőség nélkül mindenkinek (akár községeknek is) folyósíthatson kölcsönt. Annak alapja egyedül magánszemélyek által bírt javak lehetnek. Csanád támogatta, hogy a magyarországi lakosok a birtokaikra kölcsönt vehessenek fel, bizonyos évek letelte alatt a tőkét és a kamatokat is pontosan fizessék. Az uzsoráskodásnak pedig vessenek véget. Nyitra, Pest, Pozsony és Ugocsa kifejtette, hogy az ország anyagi jólétéhez szükséges a hitelintézet felállítása. A hiteladás elveit, feltételeit az országgyűlésen dolgozzák ki. Az intézet működését az országgló hatalom felügyelje, azonban a felügyelésen kívül más jogköre ne legyen. Pozsega kijelentette, hogy a hitelintézetből a jobbágyok is kaphassanak kölcsönt az úrbéri terhek megvál-

⁵³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 930., 948., 1001., 1129., 1167., 1175., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1824., 1837., 1842. sz., 17. fasc. 1869., 1870. sz., 18. fasc. 1984., 2023. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Tilcsik: i. m. 88–89.

⁵⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826., 1047., 1230., 1247., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1840., 1841., 1848. sz., 18. fasc. 1982., 1985. sz.).

⁵⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1827. sz.).

⁵⁶ HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1987., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.

tása céljából. Szatmár szerint szigorú becslés alapján felmutatandó ingatlanokra kölcsönt lehessen felvenni, ez képezze a bankjegyek garanciáját. A kölcsönöket jelentsék be, és a hivatali könyvbe is vezessék be. Ezen intézet igazgatósága az országgyűlésnek feleljen, a kezelés módját törvény által határozzák meg.⁵⁷

Az örökváltság ügye

Az önkéntes örökváltságot az 1840:7. törvénybe foglalták bele, azonban az 1843/44. évi országgyűlésen nem született újabb eredmény. A Konzervatív Párt a programjában csak azt vetette fel, hogy az úrbéri viszonyok kiegyenlítésén, azaz az önkéntes örökváltság megvalósításán könnyítsenek. Ezzel szemben az Ellenzéki Párt a kötelező örökváltságot követelte állami kárpótlással.⁵⁸

A megyék megosztottak voltak, mivel 30 vármegye támogatta a kötelező örökváltság törvénybe iktatását, 17 vármegye megelégedett az önkéntes örökváltsággal, két megye pedig nem adott egyértelmű utasítást. Végül az országgyűlési tanácskozások során Tolna, Torontál és Turóc is megszavazta a kötelező örökváltságot.⁵⁹

Azok a megyék, amelyek a kötelező örökváltságot támogatták, azt fejtegették, hogy az önkéntes örökváltság eddig nem hozott eredményeket. Az úrbéri szolgáltatások az iparra, mezőgazdaságra egyre károsabban hatnak. A megváltást az úrbéres földek egy részének az átengedésével vagy készpénz fizetésével valósítsák meg. Somogy és Torna csak azt támogatta, hogy az örökváltságot pénzben fizessék ki, ne a föld egy részének átadásával, mert így a jobbágy nem tudna élelmet termelni. Ung azzal érvelt, ha az önkéntes örökváltságot tartják fenn továbbra is, előfordulhat, hogy a gazdagabbak megváltják magukat, a szegények pedig nem.⁶⁰ Mindössze Nyitra, Pest és Pozsony vármegye vetette fel, hogy állami kárpótlással valósítsák meg az örökváltságot.⁶¹ Szabolcs, Torna, Ugocsa, Ung és Vas csak azt foglalta bele az utasításba, hogy az örökváltságot az állam közbenjárásával valósítsák meg.⁶²

⁵⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1034., 1095., 1154., 1175., 1188., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1832., 1835. sz., 17. fasc. 1868., 1869. sz., 18. fasc. 1984. sz.).

⁵⁸ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

⁵⁹ *Pesti Hírlap*, 1847. december 12., 1000. sz. 393–394.: A kötelező örökváltságot támogatta: Arad, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Fejér, Gömör, Heves, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Nógrád, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Torna, Torontál, Turóc, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén és Zólyom.

⁶⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 873., 930., 1034., 1069., 1095., 1109., 1188., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc., 1820., 1824., 1832., 1837., 1841. sz., 17. fasc. 1868., 1869., 1949., 1964. sz., 18. fasc. 2023. sz.); Seresné: i. m. 340–341.; Molnár: *Tekintetes karok...* 198.

⁶¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1984. sz.).

⁶² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 978., 1154. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1841. sz.); Tilcsik: i. m. 88–89.

Az önkéntes örökváltságot támogatva Csongrád, Pozsega, Tolna, Torontál kifejtette, hogy az általános örökváltság egyhamar nem valósítható meg, nem is a földesúr hajlandósága, hanem a szükséges könnyítő módok és előkészületek hiánya miatt. Addig is az 1840:7. törvényt úgy kell bővíteni, hogy akár egyes jobbágyok, akár egész községek megválthassák magukat, az illető földesúr pedig ne állít hasson akadályt. Csongrád és Tolna még azt tette hozzá, hogy az akadály az ősiségben, a tagosítási perek lassúságában fekszik, illetve abban, hogy a jobbágyok nem tudnak hitelhez jutni, amivel megválthatnák magukat.⁶³ Pozsega és Temes azt hangoztatta, hogy az örökváltságot kényszerítő erő nélkül és a tulajdonjog sérelme nélkül valósítsák meg. Temes hozzátette, hogy egy hitelbankot hozzanak létre, amely elősegíti a megváltást.⁶⁴

Az országgyűlés rendezése

Az országgyűlés rendezésének programja három fő kérdés köré csoportosult: az országgyűlés évenkénti összehívása, az országgyűlési tanácskozások és a hallgatóság szabályozása; egy országgyűlési újság létrehozása. Az évenkénti országgyűlés ügyéről és az országgyűlési újság létrehozásáról már az előző országgyűléseken is tárgyaltak, azonban nem érték el sikereket az ellenzéki rendek. Az országgyűlési hallgatóság rendszabályozása egyre sürgetőbb volt, mivel korábban gyakran előfordult, hogy az ifjúság a karzatról gyakran bekiabált a nekik nem tetsző követek felszólalásaiba, ezzel akadályozva az országgyűlés munkáját, ezt leginkább a konzervatív követek sürgették. Érdekességgént kiemelendő, hogy sem a Konzervatív Párt, sem az Ellenzéki Párt nem vette bele a programjába az évenkénti országgyűlés tervét. Azonban a Konzervatív Párt követelte, hogy a véleménysszabadságot biztosítsák a köztanácskozásokon.⁶⁵

Az 1847. évi utasítások közül 21 vármegye támogatta, hogy évente hívja össze az uralkodó az országgyűlést, mégpedig Pesten. Moson vármegye úgy vélekedett, hogy az országgyűlés rendezésekor tárgyalják ezt a kérdést, és csak utána döntsének, hogy évente hívják-e össze a diétát. 25 vármegye nem adott konkrét utasítást az évenkénti országgyűlés ügyében. Mindössze Pozsega és Szerém vármegye nem pártolta, hogy évente legyen országgyűlés.⁶⁶

⁶³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794., 826., 1001. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1826., 1840., 1842. sz.).

⁶⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1129. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1835. sz.).

⁶⁵ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

⁶⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 200.: Arad, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Gömör, Győr, Heves, Komárom, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Trencsén, Ugocsa, Ung, Verőce, Zala és Zemplén vármegye támogatta az évenkénti országgyűlés ügyét.

Az évenkénti országgyűlést pártolók közül Békés, Komárom és Somogy azt fejtette, hogy a jelen körülmények között és a sok teendő miatt szükség van arra, hogy évente tartsanak országgyűlést, a követeket pedig több évre válasszák. Már nem felel meg a kor kívánalmainak az, hogy csak háromévente tartsanak országgyűlést.⁶⁷ Csanád, Trencsén, Zala és Zemplén ezt azzal egészítette ki, hogy a téli hónapokban kerüljön sor a diéta megtartására.⁶⁸ Bereg, Borsod, Gömör, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Ung, Zala és Zemplén azt hangsúlyozta, hogy évente tartsanak országgyűlést, de a követeket három évre válasszák. Sőt Pozsony és Trencsén azt is felvetette, hogy a követeket akár hat évre válasszák.⁶⁹ Borsod fontosnak tartotta, hogy az utasítási és visszahívási jogot tartsák fenn.⁷⁰ Egyik vármegye sem vetette fel azok közül, akik támogatták az évenkénti országgyűlés ügyét, hogy Pozsonyban ülésezzen továbbra is a diéta. Árva csak annyit adott utasításba, hogy Pesten tartsák az országgyűlést, de konkrétan nem írták le, hogy évente legyen-e. Pozsega és Szerém azonban elutasította az évenkénti országgyűlés ügyét, azt hangoztatták, hogy az országgyűlés összehívásáról létezik már törvény. Szerém hozzátette, hogy az uralkodó a törvény erejénél fogva szükség esetén három évnél hamarabb is összehívhatja a diétát.⁷¹ Torna, Torontál, Trencsén és Veszprém csak annyit adott utasításba, hogy Pesten tartsák az országgyűlést.⁷²

26 vármegye az utasítása közé vette, hogy az országgyűlési hallgatóság rendszabályozása és a diéta rendezése sürgető feladat.⁷³ Árva, Esztergom, Pozsega és Veszprém kijelentette, hogy az országgyűlési ifúság káros hatást gyakorol a tanácskozások menetére, a követek szabad véleménynyilvánítását nem szabad korlátozni. Pozsega hivatkozott arra, hogy ezzel az 1723:7. törvényt sértik meg, ami az országgyűlés szabályozásáról határozott. Csanád, Hont és Szepes hangsúlyozta,

⁶⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830., 1837. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.).

⁶⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 986., 994., 1034. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820. sz., 17. fasc. 1868. sz., 18. fasc. 2023. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 200.

⁶⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 986., 994., 1069., 1175., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1949. sz., 18. fasc. 1984., 2023. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 200.

⁷⁰ Seresnő: i. m. 344.

⁷¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1167. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1835., 1838. sz.).

⁷² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 863., 1001., 1047., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1841., 1842., 1848. sz., 18. fasc. 2023. sz.).

⁷³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): Árva, Bács, Baranya, Bereg, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fejér, Gömör, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Pozsega, Sáros, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Turóc, Veszprém vármegye támogatta az országgyűlési hallgatóság és a tanácskozási rend szabályozását.

hogyan olyan házszabályt alkossanak, amely szerint a hallgatóság csak hallgathasson, ellenkező esetben el lehessen távolítani őket az ülésteremből.⁷⁴

A követek igazolásának a joga a nádor és a személynök feladata volt, azonban már az előző országgyűlésen elfogadtak a kerületi ülésen egy olyan kezdeményezést (a tolnai ellenzéki követ, Bezerédj István javaslatára), hogy a követek igazolásának joga az alsótáblához kerüljön, de törvény nem született erről.⁷⁵ Az 1847. évi anyautasítások között számos megye ismét pártolta ezt az ügyet, de láthatólag a vármegyék megosztottak voltak. Arad, Gömör, Szatmár, Ugocsa és Vas támogatta, hogy az alsótábla vizsgálja meg a megbízólevelek hitelességét, a választások érvényességét, és készítse el a követek lajstromát. Gömör hozzátette, arról pedig, hogy a felsőtáblán ki jelenhet meg, a felsőtábla döntsön.⁷⁶ Fejér is egyetértett azzal, hogy a követek igazolását a rendi táblára kell bízni, azonban hangsúlyozta, amíg a részleteket nem dolgozzák ki, az eddigi gyakorlatot hagyják fenn.⁷⁷ Csanád, Liptó, Máramaros, Moson, Pozsega, Somogy, Szepes és Verőce utasításba adta, hogy a követek a megbízólevelüket az országos rendek részéről kinevezett választmányoknak csak azért mutassák be, hogy a követek névjegyzékét elkészíthessék, a királyi személynök ezen joga nem sérülhet. A követválasztások törvényességének a vizsgálata nem lehet az alsótábla feladata. Bars is kifejtette, hogy a követek a megbízólevelüket ne csak a személynöknek, hanem az országgyűlésnek is mutassák be.⁷⁸

Bereg, Sáros, Temes, Turóc és Zemplén viszont leszögezte, hogy a követek igazolását az országgyűlés elnöke, a személynök végezze, csak neki mutassák be a megbízólevelet. Bereg hozzátette, hogy a törvényhatóságok szabad választási jogát sértetlenül tartsák fenn, amíg új szabályokat nem alkotnak.⁷⁹ Nógrád szerint a megyei alkotmányos rendszer károkat szenvedne, ha a törvényhozó testület végezné a követek igazolását, és ez túlterjedne a megbízólevelek megtekintésén. Baranya kifejtette, hogy ne bocsátkozzanak ennek az ügynek a tárgyalásába, sőt nyilatkozzanak ez ellen, mivel ez sérti a törvényhatóságok municipális jogait. Bács sem támogatta a megye autonómiájával össze nem egyeztethető alsótáblai követi igazo-

⁷⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 794., 826., 996., 1001., 1017., 1034., 1095., 1129., 1188., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1823., 1826., 1827., 1828., 1832., 1834., 1838., 1840., 1842., 1844. sz., 17. fasc. 1868., 1869., 18. fasc. 1982., 2007. sz.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.).

⁷⁵ Kovács Ferenc: *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója*. Budapest, 1894, I. 120–129.

⁷⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1069., 1154., 1188. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1949. sz.); Tilcsik: i. m. 88–89.

⁷⁷ HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.).

⁷⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1017., 1034., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1833., 1834., 1835., 1837. sz., 17. fasc. 1868., 1870. sz., 18. fasc. 1982., 2007. sz.); *Budapesti Híradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.

⁷⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 986, 994., 996., 1129., 1175., 1230. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1844. sz., 18. fasc. 1985. sz.).

lást.⁸⁰ Ebben a kérdésben nem az ellenzéki-konzervatív megoszlás volt a meghatározó. Minden vármegye a maga belátása szerint határozta meg, hogy a követek igazolását milyen módon végezzék el. Azonban általánosságban kijelenthető, hogy az ellenzéki vármegyék inkább az alsó táblára bízták volna a követek megbízóleveleinek a hitelesítését, a konzervatív vármegyék az addigi gyakorlatot kívánták fenntartani.

Az országgyűlés rendezése kapcsán Borsod és Veszprém is felvetette, hogy az alsó tábla elnökét maguk a követek válasszák. Borsod szerint a királyi személynek az alsó táblán idegen elem, sem kormány-, sem nemzeti érdeket nem képvisel.⁸¹ Tolna külön utasítást adott arra is, hogy kit lehet követté választani: A szükséges életkor 30 év legyen, a megyékben és a szabad királyi városokban a választójoggal rendelkezés alsó korhatárát pedig 20 évben kívánták rögzíteni.⁸² Gömör pedig azt adta utasításba, hogy a két tábla között három-három üzenetváltás legyen a maximum, utána a felső tábla köteles legyen felterjeszteni a feliratot az uralkodónak.⁸³

Krassó, Sáros, Somogy, Szepes megfogalmazta azon javaslatát, hogy a concertációt (a törvények szövegeinek véglegesítését) töröljék el, mivel mindig csak az országgyűlés vége felé határozzák meg a törvények pontos szövegét, ezért gyakoriak a hibák. Amikor felírást intéznek az uralkodóhoz, egyúttal törvényjavaslatot is mellékeljenek, az uralkodó pedig tegyen észrevételeket ezekre a törvényjavaslatokra, ezzel gyorsítva a munkát.⁸⁴ Trencsén azt vetette fel, hogy a törvények ne csak akkor lépjenek életbe, amikor az országgyűlést befejezik, hanem már akkor, amikor az adott évben azokat elfogadják. Trencsén és Veszprém azt is sérelmezte, hogy az előző országgyűlésen alkotott törvények két hónap elteltével érkeztek csak meg a törvényhatóságokhoz. Javasolták, ezentúl az újonnan alkotott törvények az uralkodói jóváhagyás után harminc nappal érvénybe lépjenek. Az országgyűlés végével a követek várják meg a törvények kinyomtatását, azokat hitelesítsék, és csak ez után oszoljon szét a diéta.⁸⁵

A korábbi országgyűléseken számos javaslatot fogalmaztak meg egy országgyűlési újság létrehozásáról, azonban a főrendek és az uralkodó ellenzése miatt azok nem valósultak meg.⁸⁶ Az 1847. évi utasítások közül 32 vármegye támogatta, hogy

⁸⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 948. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1823. sz.).

⁸¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1047. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1848. sz.); Seresné: i. m. 344.

⁸² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1840. sz.).

⁸³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1069. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1949. sz.).

⁸⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1095., 1230. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1832., 1837. sz., 18. fasc. 1985., 2007. sz.).

⁸⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1047. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1848. sz., 18. fasc. 2023. sz.).

⁸⁶ Horváth: i. m. II. 392–393.; Bényei Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Debrecen, 1994.

hozzanak létre egy országgyűlési hírlapot. Egyedül Pozsega nem támogatta országgyűlési újság létrehozását.⁸⁷

14 megye utasításba adta azt is, hogy a királyi előadások tárgyalásával kezdjék az országgyűlési tanácskozásokat,⁸⁸ ezzel szemben 40 megye kimondta, hogy az országos és előleges sérelmeket mindenképpen orvosolják.⁸⁹ Az egyik előleges sérelem a Magyar Királyság, a Partium és Erdély (a Partium esetében már törvényben kimondott) egyesítésének elmulasztása volt, mindössze Abaúj és Turóc nem foglalta bele az utasításai közé az elszakított területek visszacsatolását.⁹⁰

Az igazságszolgáltatás ügye

Az előző diétán a büntetőtörvénykönyv megalkotása és a börtönügy szabályozása is fontos feladat volt, amelynek terveit az 1839/40. évi országgyűlésen felállított bizottság dolgozta ki.⁹¹ Az 1843/44. évi országgyűlési tanácskozások során az alsótábla többsége a Deák által javasolt esküdtszék felállítását elfogadta, sőt pártolták a halálbüntetés eltörlését is. A felsőtábla azonban nem támogatta ezeket a javaslatokat. A börtönrendszer kapcsán ugyan létrejött a megegyezés a két tábla között, de azt az uralkodó nem szentesítette.⁹² A Konzervatív Párt a programjában felvetette, hogy korszerű büntetőtörvénykönyvet és börtönrendszert dolgozzanak ki. Emellett a polgári törvénykezési rend javítását is szorgalmazták. Az Ellenzéki Párt konkrétan nem fogalmazott meg javaslatot a büntetőtörvénykönyv kapcsán, de a törvény előtti egyenlőség programját hangsúlyozta.⁹³

⁸⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL-IV.3.b. (1. d.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Seresné: i. m. 336–337.; Molnár: *Tekintetes karok...* 191.: Arad, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csongrád, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Tolna, Torna, Ugocsa, Ung, Verőce, Veszprém és Zala vármegye támogatta az országgyűlési újság létrehozását.

⁸⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): Árva, Bács, Baranya, Csanád, Csongrád, Esztergom, Hont, Krassó, Moson, Pozsega, Szepes, Szerém, Tolna és Torontál vármegye követelte, hogy a királyi előadások megvitatásával kezdjék az országgyűlési tanácskozásokat.

⁸⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.: Csak Abaúj, Bereg, Somogy, Szerém, Temes, Tolna, Turóc, Vas és Verőce vármegye nem fogalmazott meg javaslatot az előleges sérelmek orvoslása kapcsán.

⁹⁰ *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.; HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 996. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1844. sz.).

⁹¹ Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, 2009, 329–332.; Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, 2007, 318–324.

⁹² Horváth: i. m. II. 426–428.; Ballagi: i. m. 581–585.; Molnár: *Viam meam persequor...* 169–172.

⁹³ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

Az 1847. évi országgyűlési anyautasítások között számos javaslatot fogalmaztak meg a megyék a büntetőtörvénykönyvvvel kapcsolatban, 44 megye támogatta a kidolgozott törvényjavaslat törvénybe iktatását.⁹⁴ A törvény előtti egyenlőséget Békés, Gömör, Heves, Nyitra, Pest, Pozsony, Szatmár és Ung vette be az utasításai közé.⁹⁵ Az állandó törvényszékek létrehozása kapcsán 22 megye fogalmazott meg javaslatot. Az esküdtszékek felállítását 18 megye támogatta,⁹⁶ azonban Szepes és Szerém kategorikusan elutasította azt.⁹⁷ A hibás bírói eljárások megsemmisítésére Bars, Bereg, Csanád, Nyitra, Pest, Pozsony és Szatmár egy semmisítő székét kívánt felállítani.⁹⁸ 13 megye azt is megfogalmazta, hogy a közigazgatási ügyeket válasszák el az igazságszolgáltatási ügyektől.⁹⁹

Az állandó törvényszékek felállítása kapcsán Árva kifejtette, hogy ezután az úriszéki perek is ide kerüljenek át. Az igazságszolgáltatás legyen gyorsabb, sietessék az eddigi késedelmes perek lezárását. Bars és Tolna úgy vélekedett, hogy az úriszéket, az alispáni, szolgabírói bíraskodást és az ezekkel kapcsolatos uradalmak vérbíróságát szüntessék meg. Ezek helyébe minden megyében állandó törvényszéket állítsanak fel. A bírói személyzet szabadon, kijelölés nélkül kerüljön megválasztásra. A bíró csak perrel legyen elmozdítható hivatalából, ezt Csanád és Zemplén is támogatta.¹⁰⁰ Liptó szerint az állandó törvényszék elnöke az egyik alispán legyen, annak akadályoztatása esetén a legidősebb táblabíró. Liptó is hangsúlyozta, hogy az úrbéri pereket szintén az állandó törvényszékekre tegyék át.¹⁰¹

⁹⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.; Tilcsik: i. m. 88–89.: Abaúj, Bars, Békés, Fejér, Vas vármegye nem fogalmazott meg javaslatot a büntetőtörvénykönyv kapcsán.

⁹⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 1069., 1109., 1188., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1949., 1964. sz., 18. fasc. 1984. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.).

⁹⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): Az esküdtszéket Arad, Bereg, Bihar, Borsod, Győr, Heves, Komárom, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szatmár, Torna, Trencsén, Ung, Verőce, Zala és Zemplén megye támogatta. (Veszprém támogatta volna az esküdtszéket, de idő előttinek tartotta a bevezetését.) Az állandó törvényszékek felállítását Arad, Árva, Bács, Bars, Borsod, Csanád, Gömör, Győr, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Somogy, Szepes, Temes, Tolna, Torna, Trencsén, Turóc, Ung, Zemplén és Zólyom pártolta.

⁹⁷ HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1838. sz., 18. fasc. 2007. sz.).

⁹⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1034., 1175., 1188., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820. sz., 17. fasc. 1868., 1870. sz., 18. fasc. 1984. sz.).

⁹⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): Arad, Bács, Bereg, Csanád, Csongrád, Gömör, Krassó, Liptó, Temes, Trencsén, Turóc, Ung és Zemplén támogatta, hogy a közigazgatási ügyeket válasszák el az igazságszolgáltatási ügyektől.

¹⁰⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826., 1034., 1167. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1840. sz., 17. fasc. 1868., 1870. sz.).

¹⁰¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 986., 994. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1982. sz.).

Az esküdtszéki rendszer bevezetése kapcsán Bereg úgy vélekedett, hogy majd akkor valósítsák meg, ha a népnevelés kellő szinten áll, mivel a polgári szabadságot ez biztosítja a legjobban a művelt nemzeteknél. Borsod kifejtette, hogy a személyi szabadságot a bírói önkény meggátolásával lehet biztosítani, ezért támogatják az esküdtszék rendszerét. A győri választmány nem kívánta támogatni esküdtszékek felállítását, mivel az a hazai rendszerrel ellenkezik. A győri közgyűlés azonban úgy módosította ezt a javaslatot, hogy az esküdtszéket a politikai és sajtóvétségekre nézve elfogadják, a többi büntetettre nézve pedig nyilvános, állandó bíróságokat állítsanak fel. Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy és Szatmár támogatta, hogy a hon minden polgárára kiterjedő egyenlő bünvádi eljárást alakítsanak ki. A vádper (accusatorius) rendszerét vezessék be, az eljárás legyen szóbeli és nyilvános. Ha az esküdtszék most nem lenne megvalósítható, akkor a bünvádi eljárást a nyilvánosság és egyéb garanciák által ellenőrizték. Ung kifejtette, hogy a törvény előtti egyenlőséget csak az esküdtszékeken keresztül lehet megvalósítani. Komárom és Torna próbált kompromisszumos javaslatot kialakítani. Esküdtszékek felállítása lenne szükséges, ha ezt a célt nem lehet elérni, akkor a követek elállhatnak attól, és az állandó törvényszékek felállításában is megegyezhetnek, ha a nyilvánosságot fenntartják.¹⁰²

Ezzel szemben Szepes úgy vélekedett, hogy az esküdtszék bevezetése körüli viták és a halálbüntetés eltörlése miatt nem született döntés a büntetőtörvénykönyvről az előző országgyűlésen. Emiatt a mostani diétán is ellenezzék ezeket a javaslatokat. Szerém is hozzátette, hogy az esküdtszék felállításához nem járulnak hozzá, mivel az nem felel meg a nép műveltségi fokának.¹⁰³

Arad, Bars, Csanád, Liptó, Máramaros, Szerém és Torna külön utasításba adta a bírók felelősségének az érvényesítését. Csanád kifejtette, hogy a bírói felelősség hiánya miatt a perlekedő felek hibáján kívül is sokszor nem tartják be a törvénykezésre kiszabott időt, a meghozott ítéleteket hosszú ideig nem hajtják végre. A bíráskodás egyedüli biztosítója a bírói felelősség. Olyan törvényt alkossanak, amely a törvényben kitűzött határnapokat szigorúan betartatja, a meghatározott idő alatt pedig a bírói ítéleteket végrehajtják. Az ezt elmulasztó bíró felelősségét mondják ki, az okozott károkat, költségeket a bíró térítse meg.¹⁰⁴

¹⁰² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 912., 1188., 1270., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830., 1837., 1841. sz., 18. fasc. 1984. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Seresné: i. m. 343–344.

¹⁰³ HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1838. sz., 18. fasc. 2007. sz.).

¹⁰⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1034., 1217., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1820., 1833., 1838., 1841., 1869. sz., 17. fasc. 1868., 1870. sz., 18. fasc. 1982. sz.)

Alkotmányjogi kérdések

A politikai ügyek egyik fontos kérdése a népképviselőlet volt, amit különböző formában 30 megye vett be az utasításai közé.¹⁰⁵ Ez korábban nem szerepelt az országgyűlés napirendjén. A Konzervatív Párt a programjában nem fogalmazott meg javaslatot a népképviselőlet ügyében. Az Ellenzéki Párt a céljai között kimondta, hogy a haza minden polgárának az érdekeit a nemzetiség és az alkotmányosság útján össze kell kapcsolni.¹⁰⁶

Arad, Bars, Békés, Bereg, Fejér, Liptó, Máramaros, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szepes, Trencsén, Ugocsa, Ung és Zólyom támogatta, hogy rendezett tanáccsal rendelkező vagy magukat örökösön megváltott községek népességük arányában a vármegye közgyűlésére képviselőket küldhessenek szavazati joggal. Arad és Bars azonban hozzátette, hogy törvény által határozzák meg, hogy ezek a képviselők bizonyos vagyoni és tudásbeli kvalifikációval rendelkezzenek. Békés is kifejtette, hogy a magukat megváltott községek minden 5000 fő után egy képviselőt küldhessenek a megyegyűlésre, ha a lakosok száma kevesebb lenne, mint 5000 fő, akkor több község küldjön egy képviselőt.¹⁰⁷ Zólyom ugyanakkor kifejtette, hogy nem támogatja a teljes népképviselőlet elvét, azt még idő előttinek tartja mindenkire kiterjeszteni. Először az értelmiséget és a vagyont kell figyelembe venni, a (vármegyei és országgyűlési) népképviselőletet csak a királyi városokra, szabad kerületekre és szabad községekre értsék. Azaz a községek megyei politikai képviselőtét ez a megye is támogatta.¹⁰⁸

Borsod, Gömör, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Pozsega, Vas és Zala azt hangsúlyozta, hogy a nem nemes hivatalnokoknak adjanak szavazati jogot a vármegyeegyűlésen.¹⁰⁹ Borsod, Krassó, Liptó, Máramaros, Torna és Ung azt is követelte, hogy a honorácioroknak adjanak szavazati jogot a vármegyeegyűlésen. Krassó a korszellemre hivatkozva kifejtette, hogy a nemesség elzárkózását szüntessék meg, és az alkotmányos jogok gyakorlását másoknak is engedjék meg.¹¹⁰

¹⁰⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); Seresné: i. m. 345–346.; Molnár: *Tekintetes karok...* 228.: A népképviselőlet ügyét Arad, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szepes, Tolna, Torna, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas és Zala vármegye támogatta.

¹⁰⁶ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

¹⁰⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 978., 1154., 1175., 1198/a., 1217., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1833., 1837. sz., 17. fasc. 1869., 1870. sz., 18. fasc. 1982., 1984., 2007., 2023. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL-IV.3.b. (1. d.).

¹⁰⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 835. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1849. sz.).

¹⁰⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912., 1069., 1095., 1109. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830., 1832., 1835. sz., 17. fasc. 1949., 1964. sz.); HU-MNL-GyMSGyL-IV.1.d. (9. d.); Molnár: *Tekintetes karok...* 228.; Tilcsik: i. m. 88–89.

Hont csak annyit adott utasításba, hogy a „tisztesebb osztályúakat” a megyegyűlésen szavazati joggal ruházzák fel. Tolna is hasonló értelemben nyilatkozott: akinek megfelelő vagyona és értelmi tudása van, azt ruházzák fel képviseleti joggal.¹¹¹ Moson és Nógrád is támogatta a népképviseleti rendszer bevezetését, de nem adott konkrét utasítást. Egy országos bizottságra kívánta bízni a részletek kidolgozását.¹¹²

Trencsén külön álláspontot képviselt a honorácioroknak a megyegyűléseken adandó képviseleti jogára nézve: úgy vélekedett, hogy ennek a rétegnek a kiemelése csak újabb kasztot hozna létre, célszerűbb volna, ha ezek a néppel összeolvadva, inkább az örökváltság útján behozandó népképviseleti szabályozás keretében jutnának politikai képviseleti jogokhoz. Azonban azok a nem nemesek, akik eddig hivatalt viseltek, a képviseleti jogot most kaphassák meg.¹¹³ Ezt az elvet a centralisták vetették fel, báró Eötvös József a *Pesti Hírlap*ban a *Teendőink* című cikksorozatában kifejtette, hogy a politikai jogokat nem lehet csak egy-két osztályra kiterjeszteni.¹¹⁴

Ezzel szemben Esztergom kijelentette, hogy nem látják a népet annyira kiképezve, hogy a népképviseletet támogassák, a közjólétet veszélyeztetné az.¹¹⁵

A népképviselet mellett a másik döntő kérdés a kormányzati felelősség volt. Tíz megye vette az utasításai közé, hogy a kormányzat valamilyen szintű felelősségét érvényesítsék.¹¹⁶ Arad, Bars, Békés és Nógrád kimondta, hogy legyen felelős magyar kormány, amely beszámol a költségvetésről.¹¹⁷ Bereg úgy vélekedett, hogy a Helytartótanács mint egyedüli törvényes kormányzék gyakorolja a hatalmat, a tagjai a törvényellenes parancsoknak álljanak ellen, és felelősséggel tartozzanak az országgyűlésnek.¹¹⁸ Nyitra, Pest és Pozsony részletesen kifejtette, hogy a külföldi országokkal való kapcsolattartásra a „magyar kormánynak” nincs vagy alig van befolyása, ami sérelmes. Szoros viszonyt kell fenntartani az „Austriai Monarchiá-

¹¹⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 1095., 1217., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1832., 1833., 1841. sz., 18. fasc. 1982. sz.); Seresné: i. m. 345–346.

¹¹¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826., 1161. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1828., 1840. sz.).

¹¹² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765., 1017. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1834. sz.).

¹¹³ HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 2023. sz.).

¹¹⁴ *Pesti Hírlap*, 1847. november 18., 986. sz.: 327.

¹¹⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1827. sz.).

¹¹⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.): Arad, Bars, Békés, Bereg, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Szabolcs, Trencsén és Zólyom vármegye adta utasításba, hogy mondják ki a kormányzat valamilyen szintű felelősségét.

¹¹⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1869., 1870. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.).

¹¹⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1175. sz.).

val/Austriai Birodalommal”, az 1723:2. törvényt tiszteletben kell tartani, de az 1791:10. évi törvényt is fenn kell tartani. Amíg a magyarországi kormányzat nem lesz független az idegen befolyástól, sem a nemzet, sem az alkotmányos élet nem lesz független. A kormányzat politikájának irányát az országgyűlés többségében nyilatkozó nemzeti akarat határozza meg, elég erővel, önállósággal bírjon, és mentes legyen minden idegen befolyástól. A nemzet elegendő biztosítékkal bírjon az elszámoltatás és felelősség kérdésében.¹¹⁹ Trencsén is kimondta, hogy az uralkodó miniszteriuma a jövőben a nemzet bizalmát élvezze és felelősséggel tartozzon, a jövedelmekről számoljon be az országgyűlésen.¹²⁰

40 megye megfogalmazta azon követelését is, hogy alkossanak egy honosítási és betelepülési törvényt.¹²¹ Ezzel az üggyel kapcsolatban Borsod és Vas megye intézett körlevelet a többi megyéhez, mivel aggodalommal figyelték, hogy németek és más nemzetiségű lakosok tömegével települnek be az országba. Borsod a körlevelében kiemelte, hogy az idegenek tömeges betelepülését törvény által tiltsák meg. A betelepülő idegenek pedig tegyenek esküt az ország törvényeire (ezt pártolta Arad, Fejér, Torontál is). Tiltsák meg, hogy idegenek fekvő birtokot szerezhessenek az országban. Arad kiemelte, hogy a csoportos bevándorlást gátolják meg, de a meghívandó művészekre, műiparosokra és gyárosokra ne terjesszék ki a törvényt.¹²² Árva úgy vélekedett, hogy az ország benépesítendő részére inkább a nagyobb lélekszámú megyékből telepítsenek át lakosokat (ezt Ugocsa is támogatta).¹²³ Baranya követelte, hogy a honfiúsítási jogot a nemzetnek tartsák fenn, csak az lehessen pénzösszeg lefizetése nélkül honfiú, akinek érdemei vannak, más esetben az egész díjat meg kell fizetni. Csanád kifejezte azon nézetét, hogy már az 1687:26. törvény is kimondta a honosítás kapcsán, hogy esküt kell tenni a hazára, ezt az új törvényben is mondják ki. Az 1844:4. törvény szerint a birtokszerzést csak azon idegenekre terjesszék ki, akiket honosítottak és a haza állandó lakosai, amit Árva, Heves és Ugocsa is pártolt.¹²⁴

Csongrád meg kívánta tiltani, minden népnek, különösen a németeknek és a zsidóknak a bevándorlását.¹²⁵ Komárom és Szabolcs részletesen kívánta szabályoz-

¹¹⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1984. sz.).

¹²⁰ HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 2023. sz.).

¹²¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.; Molnár: *Tekintetes karok...*: Csak Abaúj, Bars, Nógrád, Sopron, Szerém, Temes, Turóc, Zala és Zólyom vármegye nem fogalmazott meg javaslatot honosítási törvény alkotásával kapcsolatban.

¹²² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1001. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1842. sz., 17. fasc. 1869. sz.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); Seresné: i. m. 346.; Tilcsik: i. m. 88–89.

¹²³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1154., 1167. sz.).

¹²⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948., 1034., 1109., 1154. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1821. sz., 17. fasc. 1868., 1964. sz.).

¹²⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1826. sz.).

ni a betelepülést és a honosítást: A birtokképeséget a külföldiekre csak abban az esetben kívánták kiterjeszteni, ha honfiúsították őket. Ezt úgy lehessen elnyerni, ha már tíz éve folyamatosan az országban lakik az illető, a magyar nyelvet jól tudja, és esküt tesz (Heves, Máramaros, Somogy is támogatta, hogy bizonyos évet az országban kelljen lakni az idegeneknek a honosítás előtt); valamint a honosítási díjat befizeti az ország közpénztárába. Azoktól, akik nem tesznek eleget a feltételeknek, kobozzák el a birtokaikat, és azokat az országos közpénztár javára használják fel, s ezt a törvényt a múltra nézve is terjesszék ki. A gyárosokra nézve engedjék meg, hogy a birtokukon létesítendő gyárak kapcsán a feltételek teljesítése nélkül is megvalósulhasson a beruházás az illetékes törvényhatóság engedelmével. (Ezt Torontál is támogatta.) Azok, akik külföldön laknak, ideértve az ausztriai tartományokat is, és sok pénzt kiszivárogtatnak az országból, a nemzeti közpénztár javára súlyos terheket (abszентizmus) fizessenek. (Ezt Somogy, Ugocsa, Ung is pártolta.) Kivételt képezzenek azok, akik tapasztalás céljából tesznek külföldön tanulmányutakat (kézművesek, művészek, kenyérkeresők), illetve azok, akik királyi hivatalviselőként tartózkodnak az országon kívül (Ugocsa és Ung támogatta).

Veszprém azt javasolta, hogy a honosítás előtt már öt éve az országban éljenek az idegenek, azonban a katonai szolgálatban Magyarországon töltött évek ebbe ne számítsanak bele. Szabolcs hozzátette, hogy az, aki három éven túl közhivatali kötelelességen és a fentebbi eseteken kívül távol marad a hazától, vessze el polgári jogait, és jószágai az állam tulajdonává váljanak. Máramaros kifejtette, hogy az országgyűlési ülési és szavazati jogot csak azoknak a honosítottaknak biztosítsák, „kiknek ezen kedvezés világos szavakban megadatott”.¹²⁶

Horvátországban is számos esemény történt, ami miatt a megyék joggal fejezték ki az aggodalmukat. Pest és Pozsony megye a körlevelében sérelmezte, hogy a kormányzat a horvátországi tartományi gyűlésen törvényellenes intézkedéseket hozott. Több horvátországi nemest eltiltott attól a kormányzat, hogy a tartományi gyűlésen részt vegyen. 29 vármegye állást foglalt a Horvátországban történt sérelmek orvoslása ügyében.¹²⁷ Árva, Baranya, Csongrád, Győr, Krassó, Pozsega, Szepes, Szerém viszont nem látott sérelmet a horvátországi ügyekben.¹²⁸

¹²⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 912., 978., 1047., 1109., 1154., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830., 1833., 1837., 1848. sz., 17. fasc. 1964. sz.).

¹²⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); Seresné: i. m. 347–348.; Molnár: *Tekintetes karok...* 229.; Tilcsik: i. m. 88–89.: Arad, Bács, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Fejér, Gömör, Heves, Hont, Komárom, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén és Zólyom vármegye támogatta, hogy orvosolják a horvátországi sérelmeket.

¹²⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794., 888., 948., 1095., 1167., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1835., 1838. sz., 18. fasc. 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d.

A szabad királyi városok rendezése

Az 1843/44. évi országgyűlésen a szabad királyi városok rendezése szintén központi jelentőségű ügy volt. Végül a kidolgozott javaslat kilenc üzenetváltás után elbukott a diétán, mivel az alsó- és a felsőtábla nem tudott megegyezni például a főfelügyelői hivatal bevezetése és a polgárjog megszerzésének szabályozása kérdésében.¹²⁹ A Konzervatív Párt és az Ellenzéki Párt is felvette a programjába, hogy a szabad királyi városokat rendezzék, és az országgyűlési tanácskozásokon biztosítsanak számukra kellő befolyást.¹³⁰

Az 1847. évi követutasítások közül 46 megye adott konkrét utasítást a szabad királyi városok rendezésének az ügyében.¹³¹ A viták három fő kérdés köré csoportosultak: a városok országgyűlési szavazata, a polgárjog megszerzésének a feltételei, illetve a városok irányítása és a főfelügyelői hivatal bevezetése.

Az előző országgyűlésen a két tábla megegyezett abban, hogy a szabad királyi városoknak 16 szavazatot adjanak az alsótáblán, azt a városok lakosságszámának arányában felosztva. A városok jelentős része azonban az 1608:1. törvényre hivatkozva egyenkénti szavazatot kívánt, amibe a megyék nem egyeztek bele. Az 1847. évi utasítások szerint Arad, Baranya, Békés, Bihar, Krassó, Liptó, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szerém, Temes, Torontál, Ugocsa, Ung és Veszprém 16 szavazatot kívánt adni a városoknak, Torontál azt tette hozzá, hogy ebben az esetben a megyei szavazatokat duplázzák meg.¹³² Bereg 12 szavazatot, míg Hont csak 8 szavazatot akart biztosítani a városoknak, Szepes viszont úgy vélekedett, hogy minden városnak külön szavazatot adjanak. Somogy csak azoknak a városoknak kívánt szavazatot biztosítani, amelyek minden hivatalos ügyet magyar nyelven intéznek, valamint nemzeti érdektől eltérő idegen elemeknek és irányoknak menhelyül nem szolgálnak. Zólyom kifejtette, hogy minden város egy, ugyanakkor minden megye két szavazatot kapjon. A többi megye nem adott konkrét utasítást a szabad királyi városok országgyűlési szavazatának az ügyében, csak azt hagyták meg, hogy tárgyaljanak arról, folytatva az előző diétai tanácskozásokat.¹³³

¹²⁹ Czoch Gábor: Pozsony és a „városi kérdés” a reformkorban. In: *Fejezetek Pozsony múltjából magyar és szlovák szemmel*. Főszerk. Uő. Pozsony, 2005, 291–310.; Czoch Gábor: Hogyan határozható meg a város területe? – Az 1843/44. évi városi törvény vitái. *Korall. Társadalomtörténeti folyóirat*. 2006. 24–25:216–230.; Czoch Gábor: Az 1843/44. évi városi reform Kassa szemszögéből. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselő és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Budapest–Eger, 2020, 365–389.

¹³⁰ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

¹³¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.; Tilcsik: i. m. 88–89.; Csak Abaúj, Turóc és Vas vármegye nem fogalmazott meg javaslatot a szabad királyi városok rendezése kapcsán.

¹³² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 888., 930., 948., 978., 1001., 1047., 1095., 1129., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1824., 1832., 1835., 1837., 1838., 1842., 1848. sz., 17. fasc. 1869. sz., 18. fasc. 1982., 1984. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.).

A városi polgárjog megszerzésének a kérdésében az előző országgyűlésen négy kategóriát határozott meg az alsótábla: polgárok lehetnek, akik a város területén ingatlannal rendelkeznek; kézművesek, gyárosok, kereskedők; az értelmiségiek (ügyvédek, orvosok, tanítók); illetve azok, akik házbért fizetnek. A felsőtábla úgy vélte, hogy ennél jobban meg kell szorítani a polgárjog megszerzéséhez kötött feltételeket, és különböző vagyoni értékhatárokat javasolt.¹³⁴

Az 1847. évi utasításokban a polgárjog megszerzése kapcsán Árva és Krassó vármegye dolgozott ki részletes utasítást. Árva szerint polgárok lehetnek: 1. Akik a város területén kézművesek, gyárosok, kereskedők és egy éve már állandóan ott laknak. Tulajdon műhellyel, gyárral, kereskedési teleppel rendelkeznek. Az általuk folytatott tevékenységből adót fizetnek. 2. Akik a város területén telekkönyvileg nevükre írt házzal egy év óta bírnak. 3. Akik a város területén olyan fekvő tulajdont egy éve birtokolnak, amelyek értéke kisvárosban 200, közepes városban 600, nagyvárosban pedig 1000 forinttal felér. 4. Akik házat és a fentebbi pontban kitett tulajdont örökösödés útján kaptak. 5. Akik a város területén ügyészek, orvosok, sebészek, mérnökök és egy évig állandóan a városban laknak és jövedelmükből adóznak. 6. Akik a város területén egy éve laknak és a fentebbi kategóriákba nem tartoznak. Kisvárosban 100, közepes városban 200, nagyvárosban 300 forint önként bevallott jövedelmükből adót fizetnek. Krassó szerint polgárok lehetnek, akik: 1. Pest városában 3000 forint, kisebb városban 300-400 forint, közepes városban 700-900 forint, nagyvárosban 1000-1500 forint értékű fekvő tulajdona van. 2. Minden kereskedő, gyáros, akinek Pesten 500 Ft, kisvárosban 120, közepes városban 240, nagyvárosban 400 forint a keresete. 3. Azok, akik a város területén egy éve laknak és 200-300-400 forint a tiszta és kimutatható évi jövedelme van.¹³⁵

Bács, Baranya, Bereg, Csongrád, Győr, Liptó, Pozsega, Szatmár, Szepes, Szerém, Torna, Ugocsa és Zala nem határozott meg értékhatárokat, csak azt adta utasításba, hogy a polgárjog megszerzéséhez megfelelő vagyonnal és tudással kelljen rendelkezni. Abban viszont egyet értettek, hogy polgárok lehetnek a kereskedők, gyárosok, kézművesek, háztulajdonosok, orvosok, mérnökök, ügyvédek, legtöbb adót fizetők. Sopron szerint a polgárjog megszerzése ne a fekvő birtoktól vagy a jövedelem mennyiségétől, hanem az évenként fizetendő adó mennyiségétől függ-

¹³³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 835., 1161., 1175. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1828., 1837., 1849. sz., 18. fasc. 2007. sz.).

¹³⁴ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-ik esztendei pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai.* Pozsony–Pest. 1843–1844, II. 111., 232–233.; *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartatott országos ülések naplója.* Pozsony–Pest, 1843–1844, III. 370–371. (CXXII. ülés, 1844. március 15.), IV. 1. (CXXIII. ülés, 1844. március 16.).

¹³⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1095., 1167. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1832. sz.).

jön. Nyitra, Pest, Pozsony és Ung azt követelte, hogy a polgárjog megszerzését olyan tágra terjesszék, amint azt a közbiztonság, béke és rend megengedi.¹³⁶

Árva, Bács, Torontál a választópolgárok, képviselők kapcsán kijelentette, hogy azok egyharmadát háromévente válasszák újra. Azt is hozzátették, hogy az összes polgár által válasszák meg a képviselőket, akik a városi tisztviselőket, az országgyűlési követeket választják, emellett az országgyűlési követeknek utasítást adhatnak. (Ezt támogatta Győr és Liptó is.) Ne minden választópolgár vegyen részt a köztanácskozásokban, hanem a város méretéhez képest állapítsák meg a tanácskozó testület számát. (Győr is pártolta, hogy a választói képességgel rendelkezők száma után állapítsák meg a testület számát.) Vegyék figyelembe a legtöbb adót fizető és legnagyobb értelmességgel rendelkező egyéneket. Liptó csak annyit adott utasításba, hogy a városi tisztviselők és követek választásában minél többen beleszólhassanak közvetett módon.

Veszprém azt követelte, hogy a követeket ne a tisztviselők vagy választott polgárok, hanem a kellő képességgel rendelkező polgárság válassza. Árva és Torontál kifejtette, hogy a városi tanács tagjai viszont életük végéig viselik ezen hivatalukat. Ezzel szemben Bács úgy vélekedett, hogy hatévente válasszák újra a tanácski kart. Nyitra, Pest, Pozsony és Ung szerint a szabad királyi városok az önkormányzás jogát a képviselőtestület és tisztviselők által gyakorolják. A tisztviselők a képviselők irányában külön testületet ne képezzenek, a tisztviselőket és a tanácskozó testületet is időnként válasszák újra. Sáros egyedi álláspontot képviselt, kijelentette, hogy a városlakók minden osztályának érdekét képviselik. Esztergom csak annyit adott utasításba, hogy a választók, választott polgárok száma és a polgárjog megszerzése kapcsán azt vegyék figyelembe, hogy a szabadság a rendet el ne fojtsa, a szabadság ne fajuljon szabatosággá.¹³⁷

Az uralkodó által kinevezett főfelügyelői tisztség bevezetését az 1843/44. évi országgyűlésen, az alsótáblán a személynök, Szerencsy István, a felsőtáblán pedig gróf Keglevich Gábor tárnokmester vetette fel, mondván, a szabad királyi városokban nem létezik olyan köztisztviselés, amelyen keresztül a kormányzat ellenőrizni és végrehajtatni tudná az intézkedéseit. Keglevich azt javasolta, hogy a kinevezett főfelügyelő elnököljön a tisztújítások és követválasztások alkalmával, a városok belső igazgatásának minden ágát felügyelje, a levéltárat és a pénztárat időnként ellenőrizze, a jegyzőkönyveket küldje fel a Helytartótanácsnak felülvizsgálat céljá-

¹³⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794., 888., 948., 1154., 1175., 1188., 1247., 1270., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1823., 1826., 1835., 1838., 1841. sz., 18. fasc. 1982., 1984., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Molnár: *Tekintetes karok...* 201.

¹³⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 794., 873., 888., 948., 1001., 1047., 1095., 1154., 1167., 1175., 1188., 1230., 1247., 1270., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1823., 1826., 1827., 1832., 1835., 1838., 1841., 1842., 1848. sz., 18. fasc. 1982., 1984., 1985., 1987., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

ból.¹³⁸ A főfelügyelőnek tehát hasonló jogköre lett volna, mint a vármegyékben az adminisztrátoroknak. Varga Norbert jogtörténész a dualizmus kori városi főispánokéhoz hasonlította ezt a tisztséget. A javaslatot az alsótábla kezdetben elutasította, mivel nem kívánt a kormánzatnak ekkora befolyást engedni a szabad királyi városok belügyeinek az irányításában, azonban a főrendek többsége elfogadta azt.¹³⁹ Végül többszöri vita után 1844. szeptember 25-én a kerületi ülésben minden vitatkozás nélkül 25:24 vármegyei szavazati aránnyal megszavazták a főfelügyelői hivatal létesítését, a közvetlen választás elvének elfogadásáért cserébe.¹⁴⁰

Az 1847. évi utasítások kidolgozása során Árva, Baranya, Bereg, Győr, Hont, Krassó, Szerém, Torontál, Verőce és Veszprém támogatta az uralkodó által kinevezendő főfelügyelőket, akiknek tisztviselő-kijelölési és elnöklési joga legyen. Bereg ugyanakkor hozzátette, hogy olyan biztosítékokkal állapítsák meg a hatáskörét, hogy az a városi élet szabad mozgásterét ne gátolja, de a tisztviselők munkáját ellenőrizze. A bíráskodásba viszont ne avatkozzon bele. Győr külön hangsúlyozta, hogy a főfelügyelőnek legyen befolyása a közigazgatási ügyekbe. Főfelügyelőket az uralkodó korlátlanul nevezhessen ki. A főfelügyelő a tisztújítások során a hivatalra jelölésénél a saját jelöltje mellett azokat is tartozzon kijelölni, kiket az összes városi polgárság ajánl. Verőce biztosítékként felvetette, hogy a főfelügyelők nyilvános politikai ügyekben túlsúllyal ne bírjanak. Csongrád, Esztergom, Szepes támogatta, hogy a főfelügyelők kinevezése és hatásköre a megyei főkormányzók mintájára történjen. Szatmár, Torna, Ugocsa és Ung úgy vélekedett, hogy a főfelügyelők hatáskörét úgy állapítsák meg, hogy az a királyi városok önállását, szabad működését a legkevésbé se hátráltassák. Máramaros kifejtette, hogy a főfelügyelői hivatal felállítása esetén is mind a felelősség, mind a végrehajtó hatalom a városi tanács kezében maradjon.

Sopron ellenezte a főfelügyelői hivatal felállítását, azonban utasításuk tartalmazta, hogy ha enélkül nem lehetne rendezni a szabad királyi városokat, akkor kényszerűségből elfogadják azt a következő megszorításokkal: A főfelügyelőt ne ruházzák fel olyan hatalommal, ami szerint a törvényhatóság szabad választási joga sérülne. Ne a főfelügyelő kezében legyen a végrehajtás. A főfelügyelői tisztségre a városi közgyűlés terjesszen elő neveket, akik közül titkos szavazás által választja

¹³⁸ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél. Pozsony–Pest, 1843–1844, II. 385–386. (C. országos ülés 1844. február 13.); Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartatott országos ülések naplója. Pozsony–Pest, 1843–1844, IV. 73–74. (CXXVIII. országos ülés, 1844. március 22.); Kajtár István: *Magyar városi önkormányzatok (1848–1918)*. Budapest, 1992, 42.*

¹³⁹ Varga Norbert: Gróf Batthyány Lajos és a szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen. *Jogtörténeti Szemle*, 2008. 3:7.

¹⁴⁰ Kovács Ferenc: i. m. VI. 103. (292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.).

meg a polgárság, akikben bizalmuk van, és az uralkodó válasszon ezen személyek közül. A felügyelés a közigazgatási és végrehajtási ügyekre vonatkozzon, amit a Helytartótanács útján gyakoroljon. A főfelügyelő kötelességei a következők legyenek: Elnököljön a tisztújító székeken és a közgyűléseken, felelősségre vonhassa a tisztviselőket. A főfelügyelő se országgyűlési követ, se hivatalnok ne lehessen. Komárom úgy vélekedett, hogy a felügyelők hatáskörét szorítsák meg. Szerém kifejtette, hogy az uralkodó által a városok élére kinevezendő személyeket „inspector-nak” vagy „főconsul-nak” nevezzék. Szervezési, hivatalnok-kinevezési, valamint felügyeleti joga lenne. De ne terjedjen ki a hatásköre a választott polgárok és országgyűlési követjelöltek kijelölésére, azokat kijelölés nélkül válasszák. Liptó szerint a nagyobb királyi városokban külön-külön legyen főfelügyelő, a kisebb királyi városokban több kisebbet vonjanak össze és közösen legyen főfelügyelő. Bihar, Somogy azonban ellenezte a főfelügyelői hivatalt. Más vármegyék azonban nem foglaltak állást a főfelügyelői tisztség ellenében.¹⁴¹

Oktatás, népelelmezés, egészségügy

A reformprogram fontos eleme volt a népnevelés ügye, amit 40 megye vett be az utasításai közé.¹⁴² Arad, Bács, Békés, Bereg, Borsod, Csanád, Komárom, Nyitra, Pest, Pozsony, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Torna, Torontál, Ung, Zala, Zemplén és Zólyom kifejtette, hogy befolyást kell biztosítani a nemzetnek a népnevelés ügyébe, országgyűlési törvényt kell alkotni arról. A nyelvi és vallási különbségeket mellőzzék, valamint hozzanak létre tanítóképzőket. A közrendű népet kellő módon képezzék ki azért, hogy a szellemi és anyagi érdekek fejlődését elősegítsék.¹⁴³ Ez a program tehát a népnevelést igyekezett az egyházak kizárólagos kezelési köréből törvényhozási ellenőrzés alá helyezni, s az addig uralkodói és helytartótanácsi rendeletekkel szabályozott területet a törvényhozás számára megnyitni. Bars kiemelte, szükség van a népnevelésre az ország, a polgárok jobbléte és boldogsága érdekében. A gyermekek nevelését a szülei önkényétől nem lehet függővé tenni.

¹⁴¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 794., 873., 912., 930., 948., 1001., 1047., 1095., 1154., 1161., 1167., 1175., 1188., 1217., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1824., 1826., 1827., 1828., 1830., 1832., 1833., 1837., 1838., 1841., 1842., 1848. sz., 18. fasc. 1982., 1987., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; *Budapesti Híradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.

¹⁴² HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.; Tilcsik: i. m. 88–89.; Csak Abaúj, Árva, Csongrád, Fejér, Liptó, Sopron, Szerém, Turóc és Vas vármegye nem fogalmazott meg javaslatot a népnevelés, oktatás ügyében.

¹⁴³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826., 835., 873., 888., 912., 978., 986., 994., 1001., 1034., 1175., 1188., 1247., 1270., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1823., 1830., 1840., 1841., 1842., 1849. sz., 17. fasc. 1868., 1869. sz., 18. fasc. 1984. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); Seresné: i. m. 336.; Molnár: *Tekintetes karok...* 195.

Kényszerítő törvény által mondják ki, hogy minden atya a gyermekét bizonyos meghatározandó évig járassa elemi iskolába. Az iskolák számát, helyét, fajtáját és a tanítók képzését, fizetését az országgyűlés határozza meg. Bars azt is felvetette, hogy a *Gazdasági Kistükör*¹⁴⁴ című könyvet elemi iskolai tankönyvként alkalmazzák, amit számos megye pártolt.¹⁴⁵

Bihar kifejtette, hogy csak az a haza boldog, amelynek a népe képzett.¹⁴⁶ Heves szerint az országban a népnevelés szintje alacsonyabb, mint amit a kor igényel. Az okot abban kell keresni, hogy a népnevelés minden alkotmányos támasz nélkül, csaknem magánintézetévé vált, igyekezni kell az ország alkotmányos befolyását érvényesíteni. Az eddig annak költségeit viselő pénzalapokat számon kell kérni, azokat az ország közvetlen felügyelete alá kell helyezni.¹⁴⁷ Pozsega a népnevelés kapcsán viszont kifejtette, hogy ne a kultúra azon fokához mérten alkossanak törvényt, ahova el szeretnének érni, hanem ahhoz, ahol a nép jelenleg van.¹⁴⁸ Arad, Bács, Bihar, Borsod, Csanád, Gömör, Heves, Komárom, Máramaros, Szatmár, Torna, Ugocsa, Veszprém és Zala is felvetette, hogy hozzanak létre egy műegyetemet.¹⁴⁹

A népneveléshez ugyan szorosan nem kapcsolódik, de Bács, Baranya, Győr, Máramaros, Sáros, Torontál, Ugocsa és Zala kimondta, hogy töröljék el a lottókat és a szerencsejátékokat. Bács kifejtette, hogy a kormányzat által kezelt, a szegényebb lakosok körében elterjedt sorsjátékok az erkölcs rontására szolgálnak. Csak ritkán hoznak nyereséget, ámítják az embereket. Azok helyett inkább takarékpénztárakat hozzanak létre. Zala is azt hangsúlyozta, hogy a szegény nép sokszor az utolsó pénzét is eljátssza, az állam pedig mindig nyer.¹⁵⁰

¹⁴⁴ *Gazdasági Kistükör*. Pest, 1844. A Magyar Gazdasági Egyesület adta ki a munkát, amelyben a földműveléssel, állattartással, kertészettel, szőlőműveléssel, selyemtermesztéssel, méhészetrel kapcsolatban írnak le hasznos tanácsokat, javaslatokat.

HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 794., 986, 994., 1017., 1129., 1230., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1826., 1827., 1834. sz., 18. fasc. 1985. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.): Bács, Békés, Csongrád, Esztergom, Moson, Sáros, Temes, Zemplén támogatva, hogy a *Gazdasági Kistükör* című könyvet oktatási célokra használják.

¹⁴⁵ HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1870. sz.).

¹⁴⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 930. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1824. sz.).

¹⁴⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1109. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1964. sz.).

¹⁴⁸ HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1835. sz.).

¹⁴⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912., 930., 1034., 1047., 1069., 1109., 1154., 1188., 1217., 1247., 1303. sz.; HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1823., 1824., 1830., 1833., 1841., 1848. sz., 17. fasc. 1868., 1869., 1949., 1964. sz.); Seresné: i. m. 348–349.; Molnár: *Tekintetes karok...* 195.

¹⁵⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948., 1001., 1154., 1217., 1230., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1823., 1833., 1842. sz., 18. fasc. 1985. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Molnár: *Tekintetes karok...* 233.

Az 1840-es évek második felében egyre gyakoribbak voltak az aszályok, ami miatt rossz volt a termés, így felütötte a fejét az éhínség.¹⁵¹ 22 megye az utasításai közé vette, hogy az éhínség megakadályozása érdekében hozzanak intézkedéseket.¹⁵² Bács, Baranya, Csongrád, Győr, Krassó, Máramaros, Nyitra, Pest, Sáros, Somogy, Szerém, Tolna, Torontál, Turóc és Veszprém felvetette Gömör körlevele nyomán, hogy magtárakat és élelmiszerraktárakat állítsanak fel.¹⁵³ Moson a gabonauzsoráskodás ellen kívánt törvényt alkotni. Pozsega azt javasolta, hogy inség idején ne lehessen gabonát használni sör- és pálinkafőzésre. Szepes szerint az éhínség az utóbbi időben egyre nagyobb gondot okoz, sok lakos kiköltözött Szepesből, emiatt az országgyűlésen egy költözési rendszert dolgozzanak ki, s a kiköltözőket kincstári pusztákon telepítsék le. Torna és Zemplén is felvetette, hogy alkossanak célszerű törvényt az éhínség ellen, de konkrét javaslatokat nem vetettek fel.¹⁵⁴ Trencsén aggodalmát fejtette ki amiatt, hogy a nép között terjedő iszákosság károsan hat a testre és a lélekre, ami a legutóbbi éhínségben és járványos időben is megmutatkozott. Többször kellett a törvényhatóságoknak intézkedni, ezért a szeszivás káros szenvedélyének vessenek gátat, a mérsékleti egyleteket vegyék a törvény pártfogásába.¹⁵⁵

Az egészségügy fejlesztésének érdekében megfogalmazták a megyék, hogy hozzanak létre egy országos kórházat, amit egy elmeógyintézzettel és lelencházal kössenek egybe.¹⁵⁶ Ennek kapcsán Sáros megye intézett körlevelet a többi megyéhez, amit pártolt Arad, Árva, Bács, Borsod, Esztergom, Heves, Komárom, Krassó, Máramaros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Tolna és Zala megye.¹⁵⁷ Baranya, Bihar, Győr, Moson, Pozsega, Pozsony, Veszprém még azt tette hozzá, hogy a

¹⁵¹ Vörös Károly: *Forradalom előtt (1847–1848)*. In: Főszerk. Mérei Gyula – Szerk. Vörös Károly: *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Budapest, 1980, 1224.

¹⁵² HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.): Arad, Bács, Baranya, Csongrád, Győr, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szepes, Szerém, Tolna, Torna, Torontál, Turóc, Veszprém és Zemplén vármegye fogalmazott meg javaslatot az éhínség megelőzése és meggátlása ügyében.

¹⁵³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794., 826., 948., 996., 1001., 1047., 1095., 1217., 1230., 1247., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1823., 1826., 1832., 1833., 1837., 1838., 1840., 1842., 1844., 1848. sz., 18. fasc. 1984., 1985. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

¹⁵⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1017., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1834., 1835., 1841. sz., 18. fasc. 2007. sz.).

¹⁵⁵ HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 2023. sz.). A mérsékletességi egyesületekről lásd Zakar Péter: *Mértékletességi egyesületek a kassai egyházmegyében az 1840-es években*. In: Szerk. Balogh Judit – Pap József: *Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció*. Eger, 2016, 215–227.

¹⁵⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Seresnő: i. m. 349.; Molnár: *Tekintetes karok...* 234.: Arad, Árva, Bács, Baranya, Bihar, Borsod, Esztergom, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szabolcs, Szepes, Tolna, Trencsén Ugocsa, Veszprém és Zala vármegye fogalmazott meg javaslatot kórház, lelencház, vakok intézete, egészségügyi intézkedés kapcsán.

tébolyultak mellett a vakoknak, siketeknek és némáknak is állítsanak fel egy intézetet.¹⁵⁸ Borsod, Nyitra, Pest, Pozsony azt kérte, hogy a pesti vakok intézetét alakítsák országos intézetté.¹⁵⁹ Ezzel szemben Csongrád úgy vélekedett, hogy a közte-herviselés tisztázása után tárgyalják csak ezt az ügyet. Szerém tőke hiányában egyelőre nem pártolta egy országos kórház létesítését. Temes sem támogatta Sáros megye körlevelét, mivel úgy vélekedett, hogy az ország központjától távol eső vidékekről a lelenceket, elmebetegeket ebbe az intézetbe juttatni terhes és költséges lenne. Ehelyett a vagyon nélküli és ilyen szerencsétlen sorsú egyéneknek minden törvényhatóságnak kell segíteni.¹⁶⁰

Vallásügyi kérdések

Az előző országgyűlésen az 1844:3. törvényben biztosították a protestáns lelkész előtt kötendő vegyes házasság érvényességét, valamint engedélyezték a szabad áttérést más vallásra, azonban az ortodoxok (görög nem egyesült vallásúak) ügye megoldatlan maradt. A Helytartótanács egy 1846-ban kelt rendeletében kiterjesztette az ortodox vallásúakra is az 1844:3. törvényt. Az Ellenzéki Párt a programjában felvetette, hogy a vallásszabadságot biztosítani kell, a Konzervatív Párt nem foglalmazott meg hasonló javaslatot.¹⁶¹

44 megye az utasításai közé vette, hogy a további vallásügyi kérdéseket is rendezzék. Bihar, Fejér és Komárom sérelemként kiemelte, hogy az országgyűlés hozzájárulása nélkül alkották meg a fent említett helytartótanácsi rendeletet, de pártolták annak törvénybe iktatását.¹⁶²

Az egyéb vallásügyi kérdések rendezése kapcsán Arad és Máramaros felvetette, hogy az ország primásának azon jogát, mely szerint a Királyi Táblához két bírót nevezhet ki, töröljék el. Emellett szüntessék meg az érsekek és püspökök főispáni hivatalviselési jogát. Arad javasolta, hogy tiltsák meg a szerzetesrendek szaporítá-

¹⁵⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 826., 912., 978., 1095., 1109., 1167., 1217., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1827., 1830., 1832., 1833., 1837., 1840. sz., 17. fasc. 1869., 1964. sz., 18. fasc. 1987., 2007. sz.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; Seresné: i. m. 349.; Molnár: *Tekintetes karok...* 234.

¹⁵⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 930., 948., 1017., 1047. sz.); HU-MNL-OL-N 119 16. fasc. 1821., 1824., 1834., 1835., 1848. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

¹⁵⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1984. sz.); Seresné: i. m. 349.

¹⁶⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794., 1129. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1826., 1838. sz.).

¹⁶¹ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

¹⁶² HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.: Csak Abaúj, Sopron, Szabolcs, Vas és Zólyom vármegye nem adott konkrét utasítást a vallásügyi kérdések rendezésében.

sát, kivéve az irgalmas célokra létrehozottakat.¹⁶³ Bereg, Győr, Komárom, Liptó és Zemplén támogatta, hogy minden keresztény vallásra mondják ki a viszonyosság és egyenlőség elvét, minden egyéb vallás szabad gyakorlását biztosítsák. Az egyházi rend tagjai pedig ne viselhessenek világi hivatalt.¹⁶⁴ Bars, Borsod és Máramaros követelte, hogy az egyházi javadalmak feleslegét az állam közszükségleteire, népnevelésre fordítsák.¹⁶⁵ Szepes azonban úgy vélekedett, hogy a római katolikus papság a javait a királyi adományokból, magánszemélyek felajánlásaiból kapta, ha ezeket elvonnák tőlük, megrendítenék az egyházat.¹⁶⁶

Borsod, Liptó, Moson, Szatmár, Ugocsa, Veszprém és Zemplén támogatta, hogy Horvátországban is letelepedhessenek protestánsok, érvényesüljön ott is a vallásszabadság, és az üldöztetéseket szüntessék meg. Ezzel szemben Szerém azt hangoztatta, hogy a nem katolikusoknak Horvátországba, Szlavóniába és Dalmáciába való betelepülésének az ügyét ne tárgyalják a következő országgyűlésen a kedélyek felizgatásának elkerülése érdekében.¹⁶⁷ Hont, Komárom, Sáros, Torna, Torontál, Trencsén, Ugocsa és Zemplén pedig azt is követelte, hogy az unitárius vallás is legyen bevett vallás a Magyar Királyságban.¹⁶⁸

A magyar nyelv, nemzetiség, cenzúra és kultúra

Az 1844:2. törvény kimondta a magyar nyelv államnyelvvé tételét, a közigazgatásban, igazságszolgáltatásban és az oktatásban át kellett térni a magyar nyelv használatára. A Konzervatív Párt a programjában nem fogalmazott meg javaslatokat a magyar nyelv, kultúra és cenzúra ügyében. Az Ellenzéki Párt viszont kimondta, hogy a sajtószabadságot megfelelő sajtótörvényekkel kell megvalósítani. Emellett követelték az egyesülés szabadságát is.¹⁶⁹

A megyék elégedetlenek voltak, mivel az 1844. évi törvény végrehajtása nem ment gördülékenyen, emiatt 39 megye újabb utasításokat adott a magyar nyelv

¹⁶³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1833. sz., 17. fasc. 1869. sz.).

¹⁶⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912., 986., 994., 1175. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830. sz., 18. fasc. 1982. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

¹⁶⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1833. sz., 17. fasc. 1870.); Seresné: i. m. 343.

¹⁶⁶ HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 2007. sz.).

¹⁶⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 986., 994., 1017., 1047., 1154., 1188. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1834., 1848. sz., 18. fasc. 1982. sz.); Seresné: i. m. 348.

¹⁶⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912., 986., 994. 1001., 1047., 1154., 1161., 1230., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1828., 1830., 1841., 1842., 1848. sz., 18. fasc. 1985., 2023. sz.).

¹⁶⁹ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

ügyében.¹⁷⁰ Abaúj, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Esztergom, Liptó, Sáros, Sopron, Szatmár, Ugocsa, Verőce, Zala és Zemplén követelte, hogy a magyar nyelvet kelljen használni minden polgári, katonai, egyházi ügyekben, hivatalokban, tanításban és a törvényhozásban. A Magyar Királyi Udvari Kancellária, a Magyar Királyi Udvari Kamara (ideértve a bányászati kamarát is), a Helytartótanács térjen át a magyar nyelv használatára. A horvát megyék pedig magyarul levelezzenek a magyar megyékkel.¹⁷¹ Bács is hangsúlyozta, hogy a társországokra nézve a magyar nyelv használatát kényszerítés nélkül, de célszerű módon szorgalmazzák. Komárom, Torontál és Ung azt hangoztatta, hogy tisztelik a horvátoknak a nemzetiséghez való ragaszkodását, és belső körükben nem kívánják megszorítani a nyelvhasználatot.¹⁷² Békés és Győr sérelmezte, hogy az iskolákban (konkrét intézeteket nem említettek meg) több tantárgyat latinul tanítanak továbbra is. Veszprém viszont úgy vélekedett, hogy a magyar mellett a latin nyelvre is szükség van a tudományok oktatásánál.¹⁷³

Krassó kifejtette, hogy „nemzeti nyelv nélkül a’ nemzetiség csak üres hang, a’ nemzet nyelve, a’ nemzet élete”.¹⁷⁴ Nyitra, Pest, Pozsony és Trencsén sérelmezte, hogy a kormány nem teljesítette azon kötelességét, amit a nemzet várt. El kell követni mindent, amit a nemzet felemelése és felvirágzása tekintetéből jogszerűen el lehet érni. A más nyelvű népek kedélyét azonban ne borzolja, a magánügyeikbe ne avatkozzanak.¹⁷⁵ Veszprém kifejtette, hogy bizonyos idő elteltével az ország azon lakosai, akik nem tudnak magyarul, minden törvényi kedvezéstől esznek el. De nem az a céljuk, teszik hozzá, hogy erőszakkal terjesszék a magyar nyelvet a nem magyar ajkú népek között, különösen nem akarják ezt Horvátországban. A magyar nyelvet valláskülönbség nélkül kell terjeszteni.¹⁷⁶ Ezzel szemben Pozsega kijelentette, hogy a magyar nyelv használatát ne terjesszék ki a kapcsolt részekre.¹⁷⁷

¹⁷⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-FVL-IV.3.b. (1. d.): Csak Csanád, Csongrád, Fejér, Moson, Nógrád, Somogy, Szepes, Szerém, Turóc és Zólyom vármegye nem fogalmazott meg utasítást a magyar nyelv ügyében.

¹⁷¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 948., 986., 994., 1154., 1175., 1188., 1230. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821., 1827. sz.; 17. fasc. 1870. sz., 18. fasc. 1982., 1985., 1987. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; *Budapesti Hiradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.; *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714.; Molnár: *Tekintetes karok...* 194.

¹⁷² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 912., 1001., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1830., 1842. sz.).

¹⁷³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1047. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1848. sz.); HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

¹⁷⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1095. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1832. sz.).

¹⁷⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1270. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1984., 2023. sz.).

¹⁷⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1047. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1848. sz.).

¹⁷⁷ HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1835. sz.).

A cenzúra kapcsán számos javaslatot megfogalmaztak a megyék. 32 megye támogatta a cenzúra eltörlését, hét megye ugyan fenn akarta tartani a cenzúrát, de törvény általi módosításokkal.¹⁷⁸ Bihar, Borsod, Gömör, Győr, Heves, Liptó és Torna kijelentette, hogy töröljék el a könyvvizsgálat intézményét, az előzetes cenzúra helyett törvény által meghatározott utólagos felelősségre vonást alkalmazzanak. Az ország az előleges könyvvizsgálatot törvényesnek nem ismerte el, így a sajtótörvények alkotására való jogot az országgyűlés mindenkor fenntartotta magának. Az alkotmányosság egyik garanciája a nyilvánosság és sajtószabadság. Emellett Győr megye egyedülálló módon aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy Táncsics (Stancsics) Mihályt mindenféle törvényes eljárás mellőzésével bebörtönlőzték a *Népkönyv* című munkája miatt.¹⁷⁹

Bács, Csanád, Esztergom, Szerém, Tolna, részben Máramaros és Szepes nem támadta a cenzúra elvét, de kifejtette, hogy törvényben kell szabályozni azt. Abban a sajtó mozgáskörét szabják meg, abban senkit ne korlátozzanak, a cenzorok felelősségét pedig mondják ki. Máramaros külön álláspontot képviselt, úgy vélekedett, hogy olyan sajtótörvényt kell alkotni, melynek alapján minden nagyobb és tudományos munka utólagos vizsgálat alatt álljon. Az előzetes könyvvizsgálat csak az apróbb röpiratokra, hírlapokra vonatkozzon.¹⁸⁰ Szepes az 1553:24. és 1791:15. törvényre hivatkozva sérelmezte, hogy a központi könyvvizsgáló kolégiumot rendeletileg hozták be az ország tudta és hozzájárulása nélkül, pedig ez az ügy a törvényhozásra is tartozik. Ha az országgyűlésen a többség a cenzúrát szükségesnek találja, akkor a cenzúra kötelességeit és jogait törvény által határozzák meg. A vallást, trónt, ősi alkotmányt ne veszélyeztessék, mindenki becsülete épségben maradjon.¹⁸¹

Az egyesületek, társaságok, kaszinók és alapítványok (gazdasági, tudományos, társadalmi, önszegélyező) szervezésére és felügyeletére is nagy figyelmet fordítottak a megyék. Ekkoriban alakult meg például a Nemzeti Kör, a Pesti Kör, melyek a liberális ellenzék bázisát alkották. De meg lehet említeni a Közhasznú Gyűldét is,

¹⁷⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119, 16–18. fasc.; HU-MNL-BéVL Gyula IV.1.a. (1969/1847. sz.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); HU-MNL-GyMSMSL IV. 1. f.; Seresné: i. m. 336–337.; Molnár: *Tekintetes karok...* 203.; *Budapesti Híradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.; Arad, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csongrád, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Liptó, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Torna, Trencsén, Ugocsa, Ung, Verőce, Veszprém, Zala, Zemplén és részben Máramaros vármegye támogatta a sajtószabadságot.

¹⁷⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 930., 1047., 1069. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1824., 1838., 1848. sz., 17. fasc. 1949. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); Stancsics Mihály: *Népkönyv*. Lipcse, 1846.; Seresné: i. m. 345.

¹⁸⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1827., 1833. sz., 17. fasc. 1868. sz.).

¹⁸¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826., 1109., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1840., 1841. sz., 17. fasc. 1964. sz., 18. fasc. 1982., 2007. sz.).

amely főként konzervatív szemléletű tagokból állt, és az ellenzéki törekvésekkel szemben akart ellensúlyt képezni. Magyarországon ebben az időszakban semmilyen törvény nem szabályozta az egyesületek működését, sőt az egyesületek pontos fogalmát sem határozták meg. 1844 novemberében, a Védegylet megalapítása után azonban Metternich kancellár javaslatára a Helytartótanács előírta, hogy csak az uralkodó által jóváhagyott alapszabállyal rendelkező egyesület működhet. Az 1845 januárjában kiadott rendeletben arra kötelezte a törvényhatóságokat, hogy írják össze a „keblükben” található egyesületeket és küldjék fel azok alapszabályzatát. Az engedéllyel nem rendelkező egyesületek működését pedig akadályozzák meg. Pajkossy Gábor azonban felhívta a figyelmet, hogy sok egyesület, kör ezzel nem foglalkozott, mivel számíthattak a vármegyék támogatására.¹⁸²

Arad, Árva, Bács, Baranya, Csanád, Győr, Máramaros, Moson, Szerém és Temes fogalmazott meg az egyesületek szabályozásával kapcsolatban utasítást. Arad kifejtette, hogy minden egyesület, ideértve a szerzetesrendeket is, amelynek működési szabályai ez idáig ismeretlenek, azokat terjessze az országgyűlés elé, s ha azokat az ország céljaival ellenkezőnek találják, szabályozzák újra őket. Jogában áll tudni az államnak az egyesületek szabályait. Bács is úgy vélekedett, hogy az egyesületek működése ne legyen az állam működésével ellenkező. Baranya hozzátette, hogy az országban számos egyesület alakult, amelyek törvényes rendelkezés nélkül léteznek, emiatt szükséges szabályozni őket. Csanád szerint csak olyan egyesületek működhetnek, amelyek előzetesen bemutatták alapszabályukat a Helytartótanácsnak, és az jóváhagyta.¹⁸³ Ezek a megyék tehát e tekintetben inkább a kormányzati állásponthoz álltak közelebb.

Mailáth György országbíró és Nógrád megye felszólította a megyéket, hogy a nemrég elhunyt Horvát István (1784–1846) történész könyvtárát, irat- és oklevélgyűjteményét vásárolják meg az ország javára, amit 32 megye a pártfogásába vett. Csanád azonban azt a kiegészítést tette, hogy csak azon könyveket, kéziratokat, okiratokat szerezzék meg országos költségen, amelyek az országos könyvtárban nincsenek meg.¹⁸⁴

¹⁸² Pajkossy Gábor: Egyesületek Magyarországon és Erdélyben 1848 előtt. *Korunk*. 1993. 4:103–104.; Tóth Árpád: *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. Budapest, 2005, 36–51.

¹⁸³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948., 1017., 1129., 1167., 1217., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1821., 1823., 1833., 1834., 1838. sz., 17. fasc. 1868., 1869. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

¹⁸⁴ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); SERESNÉ, 1987: 349.; *Budapesti Híradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.: Arad, Árva, Bács, Baranya, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Fejér, Gömör, Győr, Heves, Hont, Komárom, Krassó, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szerém, Temes, Tolna, Ugocsa, Ung, Verőce, Veszprém és Zemplén vármegye támogatta, hogy vegyék meg Horvát István gyűjteményét.

Katonai ügyek rendezése

A katonai ügyek rendezése négy fő kérdés köré csoportosult: a katonai élelmezés és elszállásolás megváltása, az állandó katonaság szabályozása, a nemesi felkelés rendezése, valamint a Ludovika Katonai Akadémia megnyitása. A Konzervatív Párt a programjába vette, hogy a katonai élelmezés terhet az adózó nép megváltassa. Az Ellenzéki Párt viszont nem fogalmazott meg javaslatot a katonaság ügyében.¹⁸⁵

A katonai élelmezés és elszállásolás az adózó nép egyik legnagyobb terhe volt, ezért már az előző országgyűlésen is döntés született arról, hogy ezt a terhet meg kell váltani, kaszárnnyakat kell építeni, azonban kielégítő királyi válasz nem érkezett arra. Az 1847. évi utasítások közül 42 megye¹⁸⁶ adott utasítást arra, hogy az adózók váltsák meg ezt a terhet évenként egymillió forinttal, amit a hadiadó mellett szednek be.¹⁸⁷

Az állandó katonaság rendezését több megye felvetette. Árva kifejtette, hogy a szolgálati idő leteltével egyszerre bocsájtják el a katonákat, és váltják fel újonccal, ami nem helyes. Ez a jelentős változás az ezredek elrendezésében és a fegyvergyakorlatban nem csekély nehézségeket, hiányokat okoz. Küldjenek ki az országgyűlés megbízásából egy országos választmányt, amely az alkotmányos újoncállítási jog épségben tartásával célszerű intézkedéseket dolgozzon ki. Csanád szerint sem helyes, hogy egyszerre több ezer munkás népet kiszakítanak a „nemzet kebléből”. Olyan törvényt kell alkotni, amely szerint az újoncállítás ne egyszerre, hanem időszakonként történjen. A szolgálati idő maximum nyolc év legyen. Győr felvetette, hogy egy általános nemzeti őrsereg felállításának a tervét dolgozzák ki. Sőt azt is követelte, hogy a magyar katonaságot hagyják az országban, a külföldi katonákat vigyék el tőlünk. Szerém úgy vélekedett, hogy a katonai újoncok kiállítása ügyében követett gyakorlat nem megfelelő, mivel a kóborló és legfeszettebb erkölcsű egyéneket sorozták be, akik közül sokak megszöknek, és új személyeket kellett kiállítani helyettük. Új rendszert dolgozzanak ki a katonák kiállítására. Máramaros, Moson, Pozsony és Veszprém követelte, hogy a magyar ezredeknel magyar tiszteket alkalmazzanak, és közülük az arra alkalmasakat léptessék elő. Máramaros azt is meghagyta, hogy a magyar ezredek számára szükséges posztót a hazai gyárakból szerezék be.¹⁸⁸ Emellett nyolc megye a katonai kihágások ellen kívánt törvényt alkotni.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Bajza: i. m. 577–587.; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia...* I. 206–216.

¹⁸⁶ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); *Budapesti Híradó*, 1847. október 29. 687. sz. 294–295.; *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz. 520–521.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz. 714. Tilcsik: i. m. 88–89.; Csak Abaúj, Heves, Sopron, Ung, Vas, Verőce és Zólyom vármegye nem adott utasítást a katonai élelmezés megváltása ügyében.

¹⁸⁷ Ballagi: i. m. 586–587.

¹⁸⁸ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888., 1017., 1034., 1047., 1167., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820., 1833., 1834., 1838., 1848. sz., 17. fasc. 1868. sz.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.).

¹⁸⁹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.): A katonai kihágások elleni törvény megvalósítását Arad, Csongrád, Pozsony, Somogy, Ung, Veszprém, Zala és Zemplén adta utasításba.

A nemesi felkelés szabályozását is fontosnak tartották a megyék. Bács kimondta, hogy a nemesség ezen törvényes kötelességét továbbra is tartsák fenn. Bereg úgy vélekedett, hogy a nemesség feladata a belső béke és az alkotmány védelme. A nemességből nemzeti őrsereget alakítsanak, bizonyos részük ilyen minőségben minden évben teljesítsen szolgálatot, a többiek bizonyos időközönként gyakorlatot tartsanak. Esztergom, Liptó, Sopron pártolta, hogy a nemesi felkelést évente gyakorolják, valamint egy felkelési és védőrendszer kidolgozását is szorgalmazták. Komárom támogatja, hogy a nemesek gyakorolják a nemesi felkelést kerületenként a nemesi rend költségén. Minden nemes fiatal kivétel nélkül bizonyos évig szolgáljon a hadseregben.

Sáros is úgy nyilatkozott, hogy pártolják a nemesség felkelési kötelességet, azt a belső béke fenntartására és külső háború esetén is alkalmazni kell. Heves úgy vélekedett, hogy a nemesi felkelés rendszere nem megfelelő, ezért célszerűbb rendszabályokat alkossanak, de fenntartották annak a lehetőségét is, hogy szüntessék meg, ha az országgyűlésen a többség e mellett dönt.¹⁹⁰ Pozsony úgy vélekedett, hogy a nemesi felkelés fenntartásáról vagy eltörléséről szóló döntést addig halasszák el, amíg a közteherviselésről döntenek. Ha nem fogadják el a diétán a közteherviselést, akkor a nemesi felkelést továbbra is tartsák fenn. Ha elfogadják, akkor a nemzeti őrsereget szervezzék meg.¹⁹¹ Bihar és Fejér ezzel szemben nem tartotta korszerűnek a nemesi felkelést, és el kívánták törölni.¹⁹² Más vármegyeiek nem nyilatkoztak a nemesi felkelés fenntartása vagy megszüntetése ügyében.

A Ludovika Katonai Akadémia felállításáról az 1808:7. törvényben rendelkeztek a rendek, azonban az intézet megnyitását folyamatosan elhalasztották. 29 megye az utasításai közé vette, hogy nyissák meg az akadémiát.¹⁹³

Összegzés

Az 1847. évi vármegyei anyautasítások mutatják, hogy a vármegyeiek között még mindig jelentős különbségek mutatkoztak az általuk támogatott reformok mértéke és iránya tekintetében. Továbbra is akadt olyan megye, mint például Bereg, Liptó és Turóc, amely a nemesi jogok és az ősi alkotmány fenntartására hivatkozva elutasította a közteherviselést. Ezek a vélemények azonban egyre jobban háttérbe szorul-

¹⁹⁰ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1109. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1964. sz.).

¹⁹¹ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888. sz.).

¹⁹² HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777., 912., 930., 1175., 1230., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823., 1824., 1827., 1830. sz., 18. fasc. 1982., 1985., 1987. sz.); HU-MNL-FVL.IV.3.b. (1. d.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.

¹⁹³ HU-MNL-OL-A 96 (12. d.); HU-MNL-OL-N 119 (16–18. fasc.); HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.); HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; Seresné: i. m. 349.; Molnár: *Tekintetes karok...* 203.: A Ludovika Katonai Akadémia megnyitását Arad, Baranya, Bereg, Borsod, Esztergom, Győr, Heves, Komárom, Krassó, Liptó, Máramaros, Moson, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Ung, Veszprém, Zala és Zemplén támogatta.

tak, mivel majd minden megye belátta, hogy bizonyos reformokra szükség van. A különbség abban mutatkozott meg, hogy egy-egy kérdést milyen mértékben támogattak. A legnagyobb véleménykülönbség a hadiadó, a háziadó és az országos pénztár terheinek a viselését illető programokban mutatkozott. Az ősiség eltörlése vagy módosítása is erősen megosztotta a megyéket, azonban elfogadták azt a tényt, hogy az ország gazdasági, ipari fejlődésének érdekében elkerülhetetlen foglalkozni ezzel a kérdéssel. Az örökváltság ügyében is megfigyelhető, hogy a megyék segíteni akartak a jobbágyság helyzetén, de abban eltérés mutatkozott, hogy kötelező erejű törvénnyel vagy továbbra is önkéntes alapon. Az olyan kérdésekben, mint az ország gazdasági (vámok, kereskedelem, vasút, közlekedés, bányatörvény, ipar) és társadalmi (népnevelés, egészségügyi intézkedések, magyar nyelv, szabad királyi városok rendezése) helyzetének a javítása tekintetében a megyék szinte egyöntetűen támogatták a reformokat. Az olyan ügyekben viszont, amelyek alapjaiban érintették az ország rendies gazdasági, társadalmi és alkotmányos életét (nemesi kiváltságok, közteherviselés, törvény előtti egyenlőség, kormány felelőssége, népképviselet, sajtószabadság, adminisztrátori sérelmek), éles különbségek mutatkoztak.

A követutasítások hosszúsága tekintetében is jelentős eltérések figyelhetők meg, míg Abaúj mindössze négy-öt pontban foglalta össze az anyautasítást, addig Veszprém 99 pontban tette ezt. Az átlag körülbelül 45 pont volt. Pest vármegye vezérszerepét ki kell emelni, ez a tény jól megmutatkozik abban, hogy Nyitra és Pozsony egyszerűen lemásolta a pesti utasításokat. Nyitra nem is állított fel követutasításokat készítő bizottságot, hanem a közgyűlésen kimondták, hogy a pesti utasításokat pártolják.¹⁹⁴ Több vármegye követutasításainak egyes pontjain is fel lehet fedezni a Pest vármegyei utasítás hatását. Szatmár vármegye a büntetőtörvénykönyv, igazságszolgáltatás, esküdtszék bevezetése kapcsán fogalmazott meg hasonló szövegezésű utasítást. Ung vármegye a szabad királyi városok rendezéséről fogalmazott meg a Pestéhez hasonló utasítást.¹⁹⁵ Vas vármegyét szintén meg kell említeni, Tilcsik György felhívja a figyelmet arra, hogy az utolsó rendi országgyűlésre nem készítettek anyautasítást a vasi rendek. A korábbi évek megyei közgyűlési határozatait szabták követendőnek a követek elé.¹⁹⁶ Zala és Zólyom vármegyét is érdemes kiemelni, ugyanis az előző országgyűlési követutasításokat is odaadták a követeknek, hogy pártolják azokat.¹⁹⁷

Az utolsó rendi országgyűlésre készülve a kormányzat, a Konzervatív Párt és az Ellenzéki Párt is élénken figyelte a megyékben folyó eseményeket, mindkét oldal igyekezett minél több vármegyét a maga oldalára állítani és a programjának támo-

¹⁹⁴ *Pesti Hirlap*, 1847. október 8. 963. sz. 232.

¹⁹⁵ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873., 1188. sz.).

¹⁹⁶ Tilcsik: i. m. 88.

¹⁹⁷ HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 835. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1849. sz.); Molnár: *Tekintetes karok...* 234.

gatókat szerezni. A megyék politikai állását Kossuth Lajos és a bécsi udvar „rendőrminisztere”, a Legfelsőbb Rendőri és Cenzúrahivatal vezetője, Joseph Sedlnitzky is igyekezett felmérni. Kossuth készített egy feljegyzést, amelyben a megyéket osztályozta a politikai állásuk szerint. Ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ellenzék szempontjából van 18 „jó”, 15 „megnyerhető”, 3 „határozatlan színű” és 14 „Pecsovics” vármegye.¹⁹⁸ Sedlnitzky úgy számolt, 21 vármegye teljesen megbízható a kormányzat számára (ganz verlässliche), 8 vármegye az utasításuk vagy jó felfogású követeik alapján inkább a kormánypártot támogatják (die vermöge ihrer Instruktion oder gutgesinnten Deputirten sich zur Regierungspartei herüber neigen), 7 vármegye véleménye szerinte kétséges (zweifelhafte), 14 vármegye pedig ellenzéki (Oppositions).¹⁹⁹ A történész Kecskeméti Károly három kategóriába osztotta a megyéket: 18 liberális, 19 kormánypárti és 12 centrum megye.²⁰⁰

A követutasítások elemzése, a pártprogramok és a fentebbi csoportosítási szempontok figyelembevételével én a következő kategóriákat határoztam meg: Egyértelműen ellenzéki/liberális vármegyék: Arad, Bars, Békés, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Trencsén, Ung, Vas, Zala, Zemplén és Zólyom. Inkább ellenzéki/centrum vármegyék: Bereg, Csanád, Fejér, Ugocsa, Torna és Verőce. Inkább kormánypárti/centrum vármegyék: Abaúj, Baranya, Krassó, Liptó, Moson, Temes, Turóc és Veszprém. Egyértelműen kormánypárti megyék: Árva, Bács, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Pozsega, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Tolna és Torontál. Így az utolsó rendi országgyűlésen az erőviszonyok kiegyenlítettek voltak.

¹⁹⁸ Barta: i. m. 203.: „Jó” vármegyék: Arad, Békés, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Liptó, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Trencsén, Zala és Zólyom. „Megnyerhető” vármegyék: Baranya, Bereg, Csanád, Fejér, Győr, Hont, Sopron, Torna, Torontál, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém és Zemplén. „Határozatlan színű” vármegyék: Abaúj, Bars és Verőce. „Pecsovics” vármegyék: Árva, Bács, Csongrád, Esztergom, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna és Horvátország.

¹⁹⁹ Barta: i. m. 230.: Egészen megbízható vármegyék: Árva, Baranya, Bars, Bács, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Moson, Pozsega, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Verőce és Horvátország. Inkább kormánypárti vármegyék: Bereg, Csanád, Liptó, Ugocsa, Trencsén, Turóc, Vas és Veszprém. A kormányzat számára kétséges vármegyék: Bihar, Fejér, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Ung és Zólyom. Ellenzéki vármegyék: Abaúj, Arad, Békés, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Torna, Zala és Zemplén.

²⁰⁰ Kecskeméti Károly: *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest, 2008, 373–374.: Liberális megyék: Arad, Békés, Borsod, Gömör, Heves, Komárom, Máramaros, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Ung, Vas, Zala, Zemplén és Zólyom. Kormánypárti megyék: Árva, Bács, Baranya, Csongrád, Esztergom, Győr, Hont, Krassó, Moson, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén és Verőce. Centrum megyék: Abaúj, Bars, Bereg, Bihar, Csanád, Fejér, Liptó, Pozsega, Torna, Turóc, Ugocsa és Veszprém.

A VÁRMEGYEI ANYAUTASÍTÁSOK JELZETEI, FORRÁSAI

- Abaúj: *Jelenkor*, 1847. október 31. 87. sz.; *Nemzeti Ujság*, 1847. november 11. 589. sz.
Arad: HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1869. sz.)
Árva: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1167. sz.)
Bács: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1247. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1823. sz.)
Baranya: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 948. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1821. sz.)
Bars: HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1870. sz.)
Békés: HU-MNL-BéVL-IV.1.a. (1969/1847. sz.)
Bereg: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1175. sz.)
Bihar: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 930. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1824. sz.)
Borsod: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1123. sz.); Seresné Szegőfi Anna: *Borsod vármegye képviselte a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetetek 21. Miskolc, 1987.
Csanád: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1034. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1820. sz., 17. fasc. 1868. sz.)
Csongrád: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 794. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1826. sz.)
Esztergom: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 777. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1827. sz.)
Fejér: HU-MNL-FVL-IV.3.b. (1. d.)
Gömör: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1069. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1949. sz.)
Győr: HU-MNL-GyMSMGyL-IV.1.d. (9. d.)
Heves: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1109. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (17. fasc. 1964. sz.)
Hont: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1161. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1828. sz.)
Komárom: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 912. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1830. sz.)
Krassó: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1095. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1832. sz.)
Liptó: HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1982. sz.)
Máramaros: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1217. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1833. sz.)
Moson: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1017. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1834. sz.)
Nógrád: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 765. sz.)
Nyitra: HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1984. sz.)
Pest: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1270. sz.)
Pozsega: HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1835. sz.)
Pozsony: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 888. sz.)
Sáros: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1230. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1985. sz.)

- Somogy: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1198/a. sz.); (HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1837. sz.)
- Sopron: HU-MNL-GyMSMSL-IV.1.f.; HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 1987. sz.)
- Szabolcs: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 978. sz.)
- Szatmár: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1188. sz.)
- Szepes: HU-MNL-OL-N 119 (18. fasc. 2007. sz.)
- Szerém: HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1838. sz.)
- Temes: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1129. sz.)
- Tolna: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 826. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1840. sz.)
- Torna: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 863., 1303. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1841. sz.)
- Torontál: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1001. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1842. sz.)
- Trencsén: (HU-MNL-OL-N 119) 18. fasc. 2023. sz.
- Turóc: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 996. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1844. sz.)
- Ugocsa: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1154. sz.)
- Ung: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 873. sz.)
- Vas: Tilcsik György: *Batthyány megyéje a reformkorban és a forradalomban*. Line Design, Budapest, 2023.
- Verőce: *Budapesti Hiradó*, 1847. október 29. 687. sz.
- Veszprém: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 1047. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1848. sz.)
- Zala: Molnár András: „Tekintetes karok és rendek!” *Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2003.
- Zemplén: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 986., 994. sz.)
- Zólyom: HU-MNL-OL-A 96 (12. d., 835. sz.); HU-MNL-OL-N 119 (16. fasc. 1849. sz.)

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE COUNTY INSTRUCTIONS OF 1847

This essay analyses and compares the deputy instructions issued by the forty-nine counties of the Kingdom of Hungary (excluding Transylvania and Croatia) in 1847. These instructions fundamentally shaped the functioning of the Hungarian Diet. After the king had issued the summons to the Diet, the counties drafted the instructions through small committees. The documents provided guidance to the deputies on all matters considered important at the county level, and any deviation from these could result that the deputy would be recalled and replaced. As the parliamentary negotiations progressed and new issues emerged, the deputies often required additional instructions and suspended their activity until receiving further guidance. In addition, the deputies were usually obliged to submit weekly reports to their counties on the proceedings of the Diet. Despite their importance, only a limited number of deputy instructions have so far been published as sources (for example, those are Borsod, Zala, Somogy, Zemplén counties). This paper examines county positions on key issues, such as public taxation, the abolition of *aviticitas*, the abolition of serfdom, as well as economic, educational, religious, military, constitutional, social questions, and offers a comparative analysis of how different counties addressed these matters.

Keywords: deputy, binding instructions, press, diet of the estates, reform era